

ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
(ΠΡΩΗΝ ΔΙΚΣΕΟ)
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Πτυχιακή Εργασία

**Απόψεις των φοιτητών του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας για την
καλλιέργεια της δημιουργικότητας στο πλαίσιο των
σπουδών τους: διαπιστώσεις και προτάσεις**

Δούλου Παναγιώτα
ΑΜ 15728

Μεσολόγγι 2018

ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (ΠΡΩΗΝ ΔΙΚΣΕΟ)
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Πτυχιακή Εργασία

*Απόψεις των φοιτητών του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας για την
καλλιέργεια της δημιουργικότητας στο πλαίσιο των σπουδών
τους: διαπιστώσεις και προτάσεις*

Δούλου Παναγιώτα

AM 15728

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Βάθη Παναγιώτα

Μεσολόγγι 2018

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία σκοπό έχει τη λεπτομερή μελέτη της έννοιας της *δημιουργικότητας* μέσα από το φάσμα μελέτης διαφόρων παιδαγωγικών και ψυχολογικών ερευνών και μελετών από γνωστούς παιδαγωγούς και ψυχολόγους. Πιο συγκεκριμένα, στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη των στάσεων των φοιτητών του Ιδρύματος σε σχέση με τον βαθμό προώθησης της δημιουργικότητας στο πλαίσιο των σπουδών τους. Προκειμένου να κατανοηθεί το περιεχόμενο της μελέτης δόκιμο ήταν να πραγματοποιηθεί μια λεπτομερής και εμπειριστατωμένη μελέτη του όρου «δημιουργικότητα» σε συνδυασμό με τις βασικές συνιστώσες που της. Επιπλέον, περιγράφηκε εκτενώς η συμβολή του εγκεφάλου ως ανθρώπινο όργανο στη προαγωγή, καλλιέργεια και διάχυση της δημιουργικότητας ενώ ορίστηκε και η δημιουργικότητα σε συνδυασμό με τη χαρισματικότητα, με τη παράλληλη μελέτη των συμπεριφοριστικών και μαθησιακών χαρακτηριστικών των χαρισματικών – ταλαντούχων ατόμων. Εν συνεχεία, πραγματοποιήθηκε μια εκτενής αναφορά στη δημιουργικότητα στον χώρο της εκπαίδευσης και στην αλληλένδετη μεταξύ τους σχέση τονίζοντας ιδιαίτερα τους τρόπους ενίσχυσής της στην ανώτατη εκπαίδευση. Εν κατακλείδι, παρουσιάστηκε η συμβολή διαφόρων προγραμμάτων, που εμπεριέχουν την καλλιέργεια της δημιουργικότητας, στον χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε δύο σημαντικά προγράμματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως είναι τα προγράμματα Erasmus και Comenius και μελετώντας το περιεχόμενο και τη συμβολή τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ΠΙΝΑΚΑΣ	
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	8
1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	8
1.2 Ο ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ	18
1.3 ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	20
1.4. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	25
1.4.1. ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ	
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΧΑΡΙΣΜΑΤΚΩΝ-ΤΑΛΑΝΤΟΥΧΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ;.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	29
2.1. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	29
2.2 ΤΡΟΠΟΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ	
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ	
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ.....	38
3.1. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ERASMUS	40
3.2. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ COMENIUS.....	41
3.3 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΗΕΛΟ.....	42
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	44
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	47

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Διοίκησης Κοινωνικών-Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων και Οργανώσεων (ΔΙΚΣΕΟ) με θέμα *«Απόψεις των φοιτητών του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας για την καλλιέργεια της δημιουργικότητας στο πλαίσιο των σπουδών τους: διαπιστώσεις και προτάσεις»*. Σκοπός και στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η εις βάθος και λεπτομερής μελέτη του όρου **«δημιουργικότητα»**, βάσει μελετών από γνωστούς ψυχολόγους και παιδαγωγούς, προκειμένου να κατανοήσουμε το περιεχόμενο του όρου και να αντιληφθούμε τις διαστάσεις που λαμβάνει. Επιπλέον, η συμμετοχή του ατόμου σε δημιουργικές δραστηριότητες αλλά και κατά πόσο η συμμετοχή του σε τέτοιου είδους δραστηριότητες συσχετίζεται με προσωπικά, ψυχολογικά, παιδαγωγικά, κοινωνικοοικονομικά και άλλου είδους χαρακτηριστικά του, δε θα μπορούσαν να μην αποτελούν κομμάτι μελέτης της συγκεκριμένης εργασίας. Ειδικότερα, στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη των στάσεων των φοιτητών του Ιδρύματος σε σχέση με τον βαθμό προώθησης της δημιουργικότητας στο πλαίσιο των σπουδών τους. Για τον λόγο αυτό πραγματοποιήθηκε η παρακάτω μελέτη σε θεωρητικό μόνο επίπεδο, χωρισμένη σε επιμέρους κεφάλαια.

Το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας εργασίας χωρίζεται σε τρία κεφάλαια που μελετούν την έννοια της δημιουργικότητας, τη δημιουργικότητα στον χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης και τα προγράμματα που πραγματοποιούνται βασισμένα στην έννοια της δημιουργικότητας. Πιο συγκεκριμένα, στο *πρώτο κεφάλαιο* μελετάται η έννοια της δημιουργικότητας με αναφορά σε ορισμούς και μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί από παιδαγωγούς και ψυχολόγους όπως ο Erich Fromm, Joy Paul Guilford κ.ά. Ιδιαίτερα εξετάζεται η δημιουργικότητα μέσω της παιδαγωγικής θεωρίας και ψυχολογικής μελέτης, σύμφωνα με την οποία αυτή πηγάζει από την ποσότητα των ιδεών, τις γνώσεις του ατόμου, τη προσωπικότητα και τα κίνητρά του, το περιβάλλον του αλλά και τον συνδυασμό όλων των προαναφερθέντων παραγόντων. Επιπλέον, μελετάται η συμβολή του εγκεφάλου στη προαγωγή, καλλιέργεια και διάχυση της δημιουργικότητας αλλά και οι βασικές συνιστώσες της δημιουργικότητας σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο και ειδικότερα τα γενικά χαρακτηριστικά των δημιουργικών ατόμων. Τέλος, αναφέρονται τα

συμπεριφοριστικά και μαθησιακά χαρακτηριστικά των χαρισματικών-ταλαντούχων μαθητών.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο* η μελέτη εστιάζει στη δημιουργικότητα συνυφασμένη με τον χώρο της εκπαίδευσης καθώς μελετώνται οι τρόποι ενίσχυσής της στην ανώτατη εκπαίδευση, οι οποίοι επιτυγχάνονται μέσω του Αναλυτικού Προγράμματος του εκάστοτε ιδρύματος, ο σημαντικός και ευεργετικός ρόλος που διαδραματίζει ο εκπαιδευτικός μέσω της διαθεματικότητας και των καινοτόμων μεθόδων διδασκαλίας (π.χ. μέθοδος brainstorming, διαλόγου-συζητήσεων, μικροδιδασκαλίας) στοχεύοντας στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας αλλά και η συμβολή των τεχνολογικών μέσων (ΤΠΕ), τα οποία ειδικότερα στις μέρες μας ασκούν μεγάλη επιρροή στη δημιουργικότητα των σπουδαστών.

Στο *τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο* της παρούσας μελέτης διερευνάται η συμβολή και ο ρόλος διαφόρων προγραμμάτων εκπαίδευσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, μέσω των οποίων δίνεται η δυνατότητα στον κάθε σπουδαστή να καλλιεργήσει και να αναπτύξει περαιτέρω τη δημιουργικότητά του. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων προγραμμάτων αποτελούν τα προγράμματα Erasmus και Comenius, τα οποία συμβάλλουν τα μέγιστα στη προώθηση τέτοιων καινοτόμων δεξιοτήτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

1.1 Η έννοια της δημιουργικότητας

Μελετώντας το φαινόμενο της δημιουργικότητας (creativity), καλούμαστε να απαντήσουμε σε ένα αντικειμενικά δύσκολο ερώτημα: Πώς είναι δυνατόν να δώσουμε έναν και μόνον απόλυτο ορισμό ο οποίος θα αφορά ταυτόχρονα το έργο ενός μουσικού, ενός ζωγράφου, ενός ποιητή, ενός γλύπτη, ενός επιστήμονα; Κάτι τέτοιο, αν και εφικτό, φαντάζει δύσκολο για αυτό το λόγο όλοι όσοι ασχολούνται με την διερεύνηση της έννοιας της δημιουργικότητας, όπως ακριβώς αναφέρουν οι Csikszentmihalyi, Runco, Sternberg και Lubart, συμφωνούν κατά κοινή ομολογία πως **η δημιουργικότητα** αφορά «*τη διαδικασία παραγωγής οποιοδήποτε είδους πρωτότυπου και αξιόλογου έργου*» (Ξανθάκου & Καϊλα, 2007: 527).

Για πολλούς η δημιουργικότητα είναι απλά η φαντασία που διαθέτει ο καθένας μας, είναι η θέλησή μας για ελεύθερη έκφραση και ένα μέσο για ικανοποίηση των πνευματικών και ψυχικών μας αναγκών. Για τους περισσότερους, κυρίως κατά το παρελθόν, το να είναι κανείς δημιουργικός θεωρούνταν χάρισμα, έμφυτο ταλέντο, καθώς και ιδιότητα μόνο όσων προόδευαν και διακρίνονταν σε διάφορους τομείς. Από την άλλη, ύστερα από μεγάλο αριθμό ψυχοκοινωνικών μελετών, οι θεωρίες αυτές άρθηκαν κατά ένα μεγάλο ποσοστό από την επικρατούσα έως και σήμερα άποψη, πως η δημιουργικότητα αφορά τη φυσική προδιάθεση που ενυπάρχει σε όλους τους ανθρώπους και πως καθένας αξιοποιώντας τις δημιουργικές του δυνάμεις και τις διάφορες άλλες τεχνικές που διαθέτει ή μαθαίνει στην πορεία της ζωής του είναι ικανός να παράγει καινοτόμες ιδέες, να επιλύσει δύσκολα προβλήματα και να ενεργοποιήσει τις δυνάμεις του εγκεφάλου του¹.

Άνθρωποι από κάθε χώρο έχουν διατυπώσει τις απόψεις τους για τη δημιουργικότητα μιας και οποιαδήποτε τέχνη και πράξη του ανθρώπου, όπως προαναφέρθηκε, διακατέχεται ή θα πρέπει να διακατέχεται από αυτή. Ο μεγάλος Γάλλος συγγραφέας, για παράδειγμα, ο Albert Camus είχε αναφέρει: «...το να δημιουργείς είναι σαν να ζεις δύο φορές», ο Ιρλανδός συγγραφέας Oscar Wilde

¹ Ανακτήθηκε από www.economu.wordpress.com

ισχυριζόταν: «*πως δεν υπάρχει ανώτερη μορφή ατομισμού από τη δημιουργικότητα*». Ο Γερμανός φιλόσοφος Immanuel Kant εξυψώνοντας την έννοια της δημιουργικότητας ανέφερε πως: «*η δημιουργία είναι ο καλύτερος τρόπος να απολαμβάνεις τη ζωή*». Ο μεγάλος Γερμανός ψυχαναλυτής Erich Fromm διατύπωσε πως: «*..Οι περισσότεροι άνθρωποι πεθαίνουν προτού γεννηθούν πλήρως. Δημιουργικότητα σημαίνει να γεννιέσαι προτού πεθάνεις*»².

Έχουν διαμορφωθεί λοιπόν, όπως είναι φυσικό, ποικίλες προσεγγίσεις και θεωρήσεις στη μελέτη του φαινομένου της δημιουργικότητας όπως: α) οι γνωστικές και ψυχομετρικές προσεγγίσεις, β) αυτές που βασίζονται στο χαρακτήρα, στην προσωπικότητα και στα κίνητρα του ατόμου, αλλά και γ) ιστορικές και κοινωνικές προσεγγίσεις. Για αυτόν ακριβώς το λόγο είναι σημαντικό να γίνει μια ιστορική ανασκόπηση ανάμεσα στις διάφορες αυτές θεωρήσεις και στα διάφορα επιστημονικά πεδία όπου αυτή μελετήθηκε. Για να μην εμπλακούμε όμως στην απεραντοσύνη των διαφόρων επιστημών και θέλοντας να δώσουμε έναν έγκυρο ορισμό βασισμένο σε επιστημονικά δεδομένα, θα ήταν εύλογο να εξετάσουμε την δημιουργικότητα μέσα από τα μάτια κυρίως της *παιδαγωγικής θεωρίας* και της *ψυχολογικής μελέτης* (Σιούτας & Ζημιανίτης & Κουταλέλη & Παναγοπούλου 2011: 9). Ακόμα και σε αυτά τα πεδία όμως υπήρξαν ποικίλες αντιπαραθέσεις ως προς τις διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις των επιστημονικών μελετητών και των θεωρητικών για τη δημιουργικότητα καθώς αυτή πηγάζει από *έξι διαφορετικές παραμέτρους* (Ξανθάκου & Καΐλα, 2007: 527):

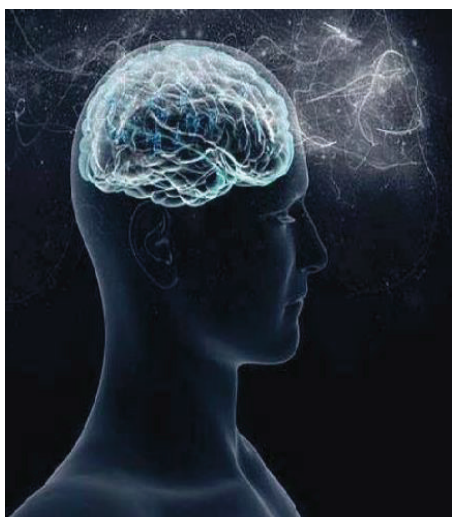
1. Η ποσότητα των ιδεών

Ως πρώτη άποψη θεωρείται πως η δημιουργικότητα πηγάζει από την ποσότητα των ιδεών που παράγει το άτομο. Μια πρώτη προσέγγιση στην έννοια της δημιουργικότητας, που πηγάζει από αυτή την παράμετρο, έκανε ο Joy Paul Guilford, σύμφωνα με την οποία: «*η δημιουργικότητα καλύπτει τις πιο χαρακτηριστικές ικανότητες των δημιουργικών ατόμων, που καθορίζουν την πιθανότητα για ένα άτομο να εκφράσει μια δημιουργική συμπεριφορά, η οποία να εκδηλώνεται με εφευρετικότητα, σύνθεση και σχεδιασμό*» (Σιούτας & Ζημιανίτης & Κουταλέλη & Παναγοπούλου, 2011: 9). Υιοθετώντας την *ψυχομετρική προσέγγιση* στη μελέτη του φαινομένου της δημιουργικότητας, ο Guilford (1950), έδωσε έμφαση στη μέτρηση της απόδοσης των

---

²Ανακτήθηκε από www.gnomikologikon.gr

ανθρώπων σε έργα που αφορούν τη δημιουργικότητα, μέσω της αποκλίνουσας ή της παραγωγής πολλών εναλλακτικών ιδεών. Επομένως, σύμφωνα με αυτή την θεώρηση, η ικανότητα απλώς του ανθρώπου να δημιουργεί και να παράγει όλο και περισσότερες καινοτόμες ιδέες είναι αυτό ακριβώς που ονομάζεται δημιουργικότητα κατά τον Guilford. Προτείνοντας τρεις διαστάσεις –το περιεχόμενο, τη λειτουργία και την παραγωγή- που περιέγραφαν ακριβώς την ανθρώπινη νοημοσύνη, ο Guilford

διατύπωσε τη «*Θεωρία της Δομής της Νόησης*» η οποία περιλαμβάνει **έξι λειτουργίες ή γενικές διανοητικές διεργασίες**, οι οποίες είναι (Σιούτας, 2011· Κατσαμπάνης, 2013· Λεωνίδου, 2006: 38):

- ✓ **η γνώση** δηλαδή η ικανότητα να κατανοεί, να αφομοιώνει, να ανακαλύπτει και να ενημερώνεται για τις πληροφορίες.
- ✓ **η μνήμη** όπου αφορά τη δυνατότητα για την κωδικοποίηση των πληροφοριών.
- ✓ **η μνήμη διατήρησης** δηλαδή η δυνατότητα ανάκλησης των πληροφοριών.
- ✓ **η αποκλίνουσα παραγωγή** όπου αφορά την ικανότητα του νου να παράγει πολλαπλές λύσεις σε ένα πρόβλημα και εδώ έγκειται ο ορισμός της δημιουργικότητας κατά τον Guilford³.
- ✓ **η συγκλίνουσα παραγωγή** δηλαδή η δυνατότητα να συναγάγει μια ενιαία λύση σε ένα πρόβλημα.
- ✓ **η αξιολόγηση** όπου είναι η ικανότητα του νου να κρίνει κατά πόσο ή όχι οι πληροφορίες είναι ακριβείς, συνεπείς, ή έγκυρες.

Είναι φανερό λοιπόν πως ο Guilford δεν δίνει καμία σημασία στο περιβάλλον και στο πως αυτό επηρεάζει την ανάπτυξη της δημιουργικότητας καθώς μόνο η νόηση του ατόμου και η λειτουργία αυτής (αποκλίνουσα παραγωγή), ευθύνονται για την εκδήλωση και την ανάπτυξή της. Οι ανησυχίες του Guilford και κυρίως η δυσφορία του για τις ποικίλες, διαφορούμενες απόψεις για την έννοια της δημιουργικότητας αποτέλεσαν το έναυσμα για την προσέγγιση του όρου. Η συμβολή του ήταν καθοριστική κυρίως με το ότι απασχόλησε την Αμερικανική Ψυχολογική Εταιρεία το 1950, για το ζήτημα της δημιουργικότητας και τη σύγχυση του όρου και

³ Ανακτήθηκε από: http://el.swewe.net/word_show.htm/?1291914_1&Guilford

η οποία καταγράφηκε στην ιστορία ως «αμερικανική πρόκληση» (Σιούτας & Ζημιανίτης & Κουταλέλη & Παναγοπούλου, 2011: 9). Όπως ο Guilford έτσι και ο Ellis Paul Torrance (1988), έδωσε βάση στην πρώτη πηγή της δημιουργικότητας που αφορούσε την ποσότητα των ιδεών και των λύσεων για ένα πρόβλημα. Ο Torrance, θεωρούσε ότι τα άριστα αποτελέσματα και η υψηλή απόδοση σε διάφορες δοκιμασίες (τεστ) δημιουργικότητας, ήταν η απόδειξη για την ύπαρξη της δημιουργικής σκέψης σε ένα άτομο. Μέσα και από δικές του δοκιμασίες (Torrance Tests of Creative Thinking, 1974, 1984), αξιολογούσε *την ορθότητα, την ποικιλία και την εвриηματικότητα* του ατόμου ειδικά σε ερωτήματα ανοιχτού τύπου που αφορούσαν την επίλυση διαφόρων προβλημάτων. Ακόμα και ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούσε το κάθε άτομο τα διάφορα σχήματα αποτελούσε για τον Torrance απόδειξη ευφυΐας και δημιουργικότητας και ειδικά η αξιοποίηση πολύπλοκων λέξεων, σχημάτων, αριθμών, σχεδίων ήταν το κύριο δείγμα ακμαίας ανάπτυξης της δημιουργικής σκέψης. Για τον Torrance (1966) η δημιουργικότητα ταυτίζεται με την δεινή ικανότητα του ατόμου να αντιμετωπίζει τα διάφορα προβλήματα, με πρωτοτυπία και ευαισθησία αλλά και με μεθοδικότητα και ηρεμία (Ξανθάκου & Καΐλα, 2007: 529-www.economu.wordpress.com).

2. Οι γνώσεις του ατόμου

Δεύτερη πηγή δημιουργικότητας θεωρείται για πολλούς ότι είναι οι γνώσεις του ατόμου και ο όγκος των πληροφοριών που διαθέτουν ή αποκτούν στην πορεία της ζωής του. Πολλοί ερευνητές ψυχολόγοι όπως ο Finke (1995), οι Langley & Jones (1988), ο S. M. Smith (1995), ο R. Weisberg (1988, 1995, 1999), προσεγγίζουν τη δημιουργικότητα μέσω της *γνωστικής ψυχολογίας* και θεωρούν πως αυτό που ευθύνεται για την ανάπτυξη της είναι η απόκτηση των διαφόρων γνωστικών εφοδίων που διαθέτει το άτομο. Το πώς επιλύει καθένας τα προβλήματα και με ποιες ενορατικές μεθόδους τα αποφεύγει, θεωρείται κατά τον Robert Weisberg (1988, 1995, 1999) ο ακριβέστερος ορισμός της έννοιας της δημιουργικότητας. Στην προσπάθεια του να αιτιολογήσει γιατί κάποια άτομα είναι πιο δημιουργικά από κάποια άλλα, ο Weisberg έκανε εκτενή μελέτη στις ειδικές γνώσεις που διαθέτει το άτομο, στην οξυδέρκεια που τα διακατέχει καθώς και στην δέσμευση που έχουν απέναντι σε αυτό που δημιουργούν. Θεωρούσε απλά πως τα ιδιαίτερα ικανά άτομα έχουν την ικανότητα να μελετούν παλαιότερες συμπεριφορές και λύσεις σε ανάλογα θέματα από τους προγενέστερούς τους και έτσι είχαν τις απαραίτητες γνώσεις να

αντιμετωπίσουν και τα δικά τους παρόντα προβλήματα και την απαραίτητη οξύνοια να αποφύγουν τυχόν μελλοντικά. Αυτά τα άτομα εκμεταλλεύονται στο έπακρον τις γνώσεις που λαμβάνουν και έτσι δημιουργούν εναλλακτικές και ποικίλες καινοτόμες ιδέες και λύσεις. Βέβαια κατά τον Weisberg το να είναι κανείς δημιουργικός δεν είναι καμία ιδιαίτερη αρετή που συναντάται σε λίγους μιας και όλοι καλούνται καθημερινά να επιλύσουν εύκολα ή δύσκολα προβλήματα, όμως η διαφορά ανάμεσα στους εξαιρετικά δημιουργικούς ανθρώπους και στους φυσιολογικά δημιουργικούς ανθρώπους έγκειται στην επιλογή των ειδικών γνώσεων που κάνει ο καθένας μας. Εξάλλου όπως έχει αναφέρει ο Robert Sternberg (2003), είναι γεγονός πως η δημιουργικότητα αντιμετωπίζεται συνήθως σαν μία ταυτόσημη έννοια της ειδίκευσης. Από την άλλη πλευρά, ο Ronald Finke (1995), διαφωνώντας με τον Weisberg διατύπωσε πως: *«η ενόραση είναι αυτό που διακρίνει... τους εμπνευσμένους από τους*

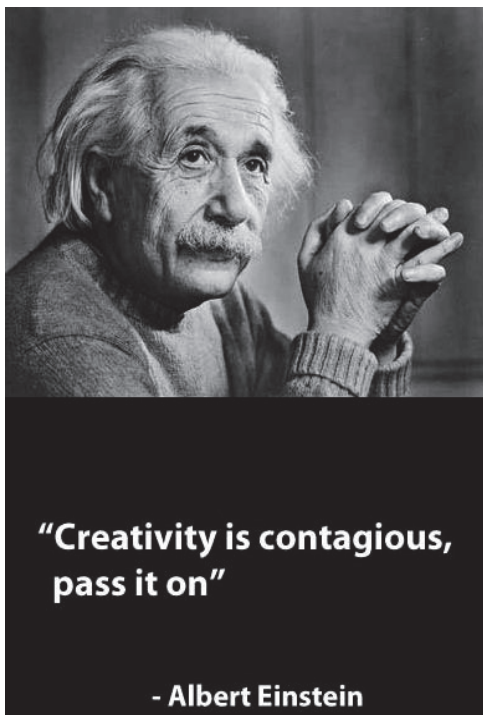

ξεπεσμένους δημιουργούς, τη μαγεία από τη μετριότητα». Χωρίζοντας σε δύο είδη τη δημιουργικότητα, σε **συγκλίνουσα ενόραση** -μια ιδέα για ένα πρόβλημα- και σε **αποκλίνουσα** -πολλές ιδέες για ένα πρόβλημα- ο Finke υποστηρίζει πως η δεύτερη είναι αυτή που μας οδηγεί στην παραγωγή όλο και περισσότερων δημιουργικών ιδεών. Η μελέτη της δημιουργικότητας από τους Patrick Langley & Randolph Jones (1988), προσανατολίζεται στον τομέα της επιστημονικής ενόρασης όπου θεωρούν τη δημιουργικότητα αποτέλεσμα μνημονικών διαδικασιών. Ο Steven Smith (1995), διαχωρίζει την επιστημονική ενόραση από την ενορατική εμπειρία και θεωρεί πως η δημιουργικότητα αφορά τον απεγκλωβισμό του ατόμου από μία περίοδο επώασης. Επιπλέον, με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών ο Boden & Langley (1999), συνειδητοποίησαν πως υπάρχουν ορισμένα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών που μπορούν να θεωρηθούν δημιουργικά (Ξανθάκου & Καΐλα, 2007: 529 – 530).

3. Η προσωπικότητα και τα κίνητρα του ατόμου

Ξεφεύγοντας από τις γνωστικές λειτουργίες της δημιουργικότητας πολλοί ερευνητές επικεντρώθηκαν στην προσωπικότητα του ατόμου και στα κίνητρα. Σαφώς

και θα αναρωτιόμαστε εάν υπάρχουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά δημιουργικής προσωπικότητας και ποια είναι αυτά με βάση τα οποία ορίζουμε αυτό το άτομο ως δημιουργικό. Σε αυτό το ερώτημα και γενικά σε ο,τι αφορά την προσωπικότητα και τα κίνητρα του ανθρώπου, θέλησαν να απαντήσουν ορισμένοι ψυχολόγοι, ένας από τους οποίους ήταν και ο Frank Barron (1988), ο οποίος τόνισε ότι η σημασία της

προσωπικότητας του ατόμου, όσον αφορά τη δημιουργικότητα, υποδεικνύεται από: «... το να είσαι ανοικτός σε νέους τρόπους αντίληψης των πραγμάτων, το να έχεις ένστικτο, το να βρίσκεσαι σε ετοιμότητα για την εμφάνιση ευκαιριών (...) και, τέλος, το να έχεις ταυτόχρονα όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με το κίνητρο και το κουράγιο για δημιουργία».

Στη συνέχεια ο Barron (1988) κάνει αναφορά στον ρόλο της προσωπικής φιλοσοφίας του κάθε ατόμου, τονίζοντας ότι τόσο οι «ελαστικές» απόψεις, δηλαδή αυτές που δεν αντιμετωπίζουμε με προκατάληψη, όσο και η θετική συμπεριφορά (αποδοχή) που δείχνουμε

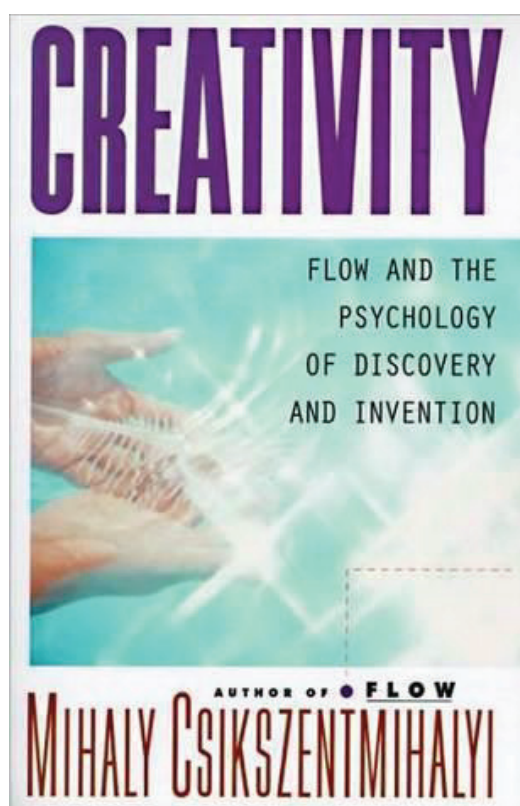
απέναντι σε διαφορετικές φυλές, θρησκείες παραδόσεις και διαφορετικές κουλτούρες, ανεβάζουν όλο και περισσότερο τον «πήχη» της δημιουργικότητας σε κάθε άτομο.

Στη συνέχεια ορισμένοι ερευνητές, κατά κύριο λόγο η Teresa Amabile (1996), σε συνεργασία με τους Collins (1999) και Hennessey (1988), υποστηρίζουν πως τα προσωπικά κίνητρα κάθε ατόμου βοηθούν σημαντικά στην παραγωγή της δημιουργικότητας (Κούσουλας, 2005: 2). Σύμφωνα λοιπόν με την Amabile (1996), τα κίνητρα των ατόμων χωρίζονται σε *εσωτερικά* και *εξωτερικά* κίνητρα όπου τα *εσωτερικά* αφορούν κάθε είδους συναίσθημα που μπορούμε να νιώσουμε στον εσωτερικό ψυχικό μας κόσμο όπως για παράδειγμα η χαρά της επίτευξης ενός δημιουργικού έργου ή η ικανοποίηση που νιώθει κανείς στην διεκπεραίωση της επιτυχούς αντιμετώπισης ενός προβλήματος, ενώ τα *εξωτερικά* είναι αυτά που προσδιορίζουν την ηθική ικανοποίηση του ατόμου όσον αφορά το πώς φαίνεται στους άλλους ή στο κέρδος που αποσκοπεί να αποκτήσει μέσω αυτών των κινήτρων. Σύμφωνα με τον διαχωρισμό αυτόν η Amabile (1996), αναφέρει πως τα *εσωτερικά* κίνητρα είναι αυτά που συμβάλλουν πλήρως στην ανάπτυξη και την παραγωγή της

δημιουργικότητας, ενώ από την άλλη τα εξωτερικά μπορούμε να πούμε πως επηρεάζουν αρνητικά την ανάπτυξή της καθώς ο άμεσος στόχος του εγχειρήματος αυτού γίνεται μόνο για λόγους ηθικής ικανοποίησης και όχι για την καλλιέργεια της δημιουργικότητας (Ξανθάκου & Καϊλα, 2007: 531).

4. Το περιβάλλον του ατόμου

Υπάρχουν οι ισχυρισμοί ορισμένων ερευνητών οι οποίοι υποστηρίζουν ότι εκτός από τα εσωτερικά χαρακτηριστικά των ατόμων με ανεπτυγμένη δημιουργικότητα υπάρχουν και οι εξωτερικοί παράγοντες που επηρεάζουν τα άτομα στο να είναι ή ακόμη και να γίνουν ολοένα και περισσότερο δημιουργικά. Το περιβάλλον λοιπόν, θεωρείται ως ένας ακόμη παράγοντας που καθορίζει την δημιουργικότητα του κάθε ατόμου και έχει θετική ή αρνητική επιρροή. Την άποψη αυτή υποστηρίζουν πολλοί ερευνητές όπως ο Mihaly Csikszentmihalyi (1988), ο οποίος τονίζει πως δεν είναι δυνατόν από τις πράξεις του και μόνο το άτομο να θεωρείται δημιουργικό αλλά θα πρέπει να συνυπολογίζεται και περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτό καλλιεργεί την δημιουργικότητά του. Με λίγα λόγια, θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας τόσο την ήδη υπάρχουσα γνώση που έχει το άτομο για να ξεκινήσει το εγχείρημά του, όσο και το κοινωνικό του περιβάλλον που αφορά τις σχέσεις που έχει με τους γύρω του, καθώς αυτές τον επηρεάζουν. Αυτό έχει να κάνει ακόμη και με τους κοινωνικοπολιτικούς θεσμούς της κοινωνίας μέσα στην οποία ενεργεί.

Στη συνέχεια, για την άποψη αυτή εξέφρασε την γνώμη του ο Dean Simonton (1988, 1994, 1997, 1999) ο οποίος, αφήνοντας πίσω τον κοινωνικοπολιτικό περίγυρο του ατόμου, επεκτείνεται στην συνολική ιστορία του γένους των ανθρώπων. Με έρευνά του, καταφέρνει να πετύχει τον συνδυασμό διαφόρων εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων οι οποίοι παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας. Ο Simonton έχοντας κατά νου τα γεγονότα του παρελθόντος όπου

αυτά οδήγησαν στην παραγωγή κάποιου δημιουργικού έργου, αναφέρει πως τα δημιουργικά έργα δεν μπορούμε να τα προβλέψουμε καθώς ξεπερνούν τους κανόνες που έχουν καθιερωθεί. Η ικανότητα δηλαδή, των δημιουργικών ατόμων είναι να ανακαλύπτουν νέες ιδέες και να τις ακολουθούν.

Επιπλέον ο Simonton (1998), δίνει μεγάλη σημασία στην έννοια της *επαναστατικής σκέψης* η οποία, σύμφωνα και με τον Donald Campbell (1960), που πρώτος την εισήγαγε στην μελέτη της δημιουργικότητας, αφορά την παραγωγή πολλών εναλλακτικών, τυχαίων παραλλαγών μιας αρχικής ιδέας. Δημιουργική θα χαρακτηριστεί τελικά η παραλλαγή εκείνη που θα λάβει θετική αποδοχή από το κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου. Η διαδικασία επομένως, των τυχαίων και ποικίλων παραλλαγών μιας ιδέας καθώς και η επιλεκτική συγκράτηση των κοινωνικά όλο και περισσότερο αποδεκτών είναι αυτό που ορίζει και την *επαναστατική σκέψη* κατά τον Simonton (Ξανθάκου & Καϊλα, 2007: 532).

5. Όλοι οι παραπάνω παράγοντες μαζί

Παρά τις ποικίλες διαφορετικές απόψεις για τους παράγοντες που ενισχύουν την ανάπτυξη της δημιουργικότητας και για το ποια είναι τα χαρακτηριστικά των δημιουργικών ατόμων, οι περισσότεροι ερευνητές κατέληξαν πως η σύνθεση και η συνεισφορά όλων των παραγόντων που αναφέραμε παραπάνω, οδηγούν στην παραγωγή δημιουργικών σκέψεων και έργων. Ο Howard Gardner (1993), για παράδειγμα, ύστερα από τη μελέτη όλων των αποτελεσμάτων των διαφόρων ερευνών και τη συλλογική έρευνα που έκανε ο ίδιος, διαπίστωσε πως η δημιουργικότητα επηρεάζεται και από το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο του ατόμου αλλά και από τις εμπειρίες και τις γνώσεις που έχει ο καθένας. Μέσα από μια σειρά συνεντεύξεων σε μικρή ομάδα δημιουργικών ατόμων, ο Gardner (1993) εξέτασε το οικογενειακό, εργασιακό, κοινωνικό περιβάλλον των ατόμων αλλά και τις εμπειρίες που είχαν, όπως και τις γνώσεις που κατείχαν στην αρχή αλλά και αυτές που αποκτούσαν μετά τις δημιουργικές τους ανακαλύψεις (Ξανθάκου & Καϊλα, 2007: 533).

Επίσης, ο Sternberg και ο Todd Lubart (1991b, 1993, 1995, 1996), υποστήριξαν πως το άτομο γίνεται άκρως δημιουργικό μόνο εάν υπάρξει σύνδεση των επιδράσεων του προσωπικού χαρακτήρα του ατόμου και του κοινωνικού περιβάλλοντος. Όσο ενισχυμένος και αν είναι ένας και μόνο παράγοντας που συμβάλλει στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας, ένα άτομο μόνο εάν έχει υποστεί την αλληλεπίδραση όλων των παραγόντων μπορεί να χαρακτηριστεί ιδιαίτερα

δημιουργικό. Οι Sternberg και Lubart (1995, 1996), υποστήριξαν πως ο δημιουργός λειτουργεί ως **επενδυτής** (investment theory of creativity), καθώς μπορεί από θεωρητικά υποτιμημένες και άνευ σημασίας, για τους άλλους, ιδέες να εξάγει κάτι το σημαντικό και άκρως δημιουργικό. *Η επενδυτική θεωρία της δημιουργικότητας* αποδεικνύει πως το ίδιο το άτομο μπορεί να επηρεάσει το κοινωνικό πλαίσιο και να κάνει μια μη αποδεκτή ιδέα να αποκτήσει αξία και να χαρακτηριστεί δημιουργικό έργο. Βέβαια το να συγκεντρώσει το άτομο όλους αυτούς τους παράγοντες και να τους συνδέσει μεταξύ τους ή ακόμα και να προσπαθήσει να τους κρατήσει σε πλήρη ισορροπία, αυτό κάνει το άτομο απευθείας δημιουργικό.

Και ενώ οι Sternberg και ο Lubart θεωρούσαν πως δημιουργικότητα είναι ο συνδυασμός φαινομενικά μικρής σημασίας και αξίας ιδεών, ο Brown (1989) αναφέρει πως οι Spearman και Mednick (Βάθη, 2011: 12) θεωρούσαν πως η *δημιουργική σκέψη* έγκειται στη σύνδεση άσχετων μεταξύ τους ιδεών και όχι ομοίων. Όσο πιο άσχετες και ασύνδετες είναι οι ιδέες μεταξύ τους, τόσο πιο άρτιο είναι το δημιουργικό έργο. Παίρνοντας μια φαινομενικά μη χρήσιμη ιδέα και μετατρέποντάς την, μέσω πολλών εναλλακτικών μεθόδων και τεχνικών, σε αναγκαία για την περάτωση του έργου συνιστώσα είναι αυτό που καθορίζει και την αξιολόγηση του δημιουργικού ατόμου. Βέβαια κατά τους Wallach και Kogan

(1965) οι οποίοι δέχονται αυτή τη θεωρία, η δημιουργικότητα ενός ατόμου σε καμία περίπτωση δεν είναι συνυφασμένη με την υψηλή νοημοσύνη του ίδιου. Κατ' αυτούς τα άκρως δημιουργικά άτομα απλά ξεφεύγουν από τις κλασσικές, τυπικές οδούς της σκέψης και της σύνδεσης των ιδεών και δίνουν μια πιο ιδιαίτερη χροιά στα έργα τους. Όπως ο Guilford έτσι και οι Barron και Harrington (1981) τείνουν προς την αποκλίνουσα σκέψη του ατόμου ως τον βασικό παράγοντα εξέλιξης του δημιουργικού έργου. Εκθρονίζοντας την εγκυρότητα των τεστ δημιουργικότητας, όπως ακριβώς πρέσβευε και πάλι ο Guilford, ισχυρίστηκαν πως η διαδικασία την οποία ακολουθεί το άτομο μέχρι να εξάγει οποιαδήποτε απάντηση για οποιοδήποτε πρόβλημα είναι ακριβώς αυτή (η διαδικασία) που καθιστά ένα άτομο δημιουργικό και όχι η απάντηση που τελικά έδωσε. Για πολλούς ερευνητές ο τρόπος που επιλύει

κανείς τα κάθε λογής προβλήματα που του παρουσιάζονται είτε στην καθημερινή του ζωή, είτε στον εργασιακό του χώρο, είτε στο ερευνητικό πεδίο πάνω στο οποίο εργάζεται, αποτελεί τον κύριο και βασικότερο άξονα της δημιουργικής σκέψης. Η διαδικασία επίλυσης προβλήματος (problem solving process) κατά τους Getzels και Csikszentmihalyi (1976), καθορίζεται από **τρεις φάσεις**: α) την διατύπωση του προβλήματος, β) τον τρόπο που καλούνται να επιλύσουν τον πρόβλημα οι συμμετέχοντες και γ) τη διαδικασία εύρεσης και επιλογής της καλύτερης δυνατής λύσης. Βέβαια όσο πιο ευρηματική η λύση του προβλήματος τόσο δείχνει να μεγαλώνει και ο βαθμός δημιουργικότητας του ατόμου. Και από την άλλη όσο πιο κατάλληλη είναι η λύση στο πρόβλημα, από άποψη χρησιμότητας και εγκυρότητας, τόσο πιο ευρηματικό χαρακτηρίζεται και το δημιουργικό άτομο από τους Glynn et al (1989). Ακόμη και ο Taylor (1975) ορίζει την δημιουργικότητα ως μια νοητική διαδικασία που οδηγεί στη γέννηση νέων ιδεών οι οποίες είναι ταυτόχρονα αρκετά χρήσιμες για την επίλυση ενός προβλήματος. Από τη σκοπιά της παιδαγωγικής επιστήμης ακόμα και ο γνωστός θεωρητικός της παιδαγωγικής έρευνας ο Piaget (1960), όριζε την δημιουργικότητα ως τη διαδικασία εύρεσης προβλημάτων και επιτυχούς επίλυσης αυτών, εύρεσης τρόπων επίλυσης και μεθόδων κατάργησης των προβλημάτων μέσω πειραμάτων και ενδεδειγμένης έρευνας και μελέτης, καθώς και ως πνευματική διεργασία όπου καθένας οφείλει να σέβεται και να μελετά με απόλυτη προσοχή και ακρίβεια. Η *πολυπλοκότητα* και η *ιδιαιτερότητα* της ανάπτυξης της δημιουργικότητας μελετήθηκε και από τους Lee, Webberlen και Litt (1987), οι οποίοι τόνιζαν πως κάθε πρόβλημα επιλύεται πάντα μέσω διαφορετικών διεργασιών και διαρκών ανιχνεύσεων νέων, καινοτόμων ιδεών. Για την «*αποτελεσματική έκπληξη*» (effective surprise) μίλησε ο Bruner (1962), καθώς για αυτόν η δημιουργικότητα είναι η διεργασία όπου επιφέρει ξεχωριστές και αποτελεσματικές λύσεις και οδηγεί στην άρτια παρουσίαση ενός εκπληκτικά αξιολογού έργου που μόνο έκπληξη μπορεί να προκαλέσει. Δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε και την ιδιαίτερη άποψη του Freud (1972) για την δημιουργικότητα κατά τον οποίο αυτή αφορά φαινόμενο ενστικτώδους ορμής για δημιουργία που μπορεί όμως να οδηγήσει ακόμα και στην καταστροφή. Εδώ έγκειται και η άποψη του Vernon (1989) ο οποίος επισημαίνει πως ο βαθμός της δημιουργικότητας διαφαίνεται και γίνεται αντιληπτός μόνο όταν εξετάσουμε τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την όλη δημιουργική διαδικασία. Η παρατήρηση και η αξιολόγηση των τελικών αποτελεσμάτων οδηγεί τον ερευνητή να κατανοήσει εάν το άτομο είναι δημιουργικό ή απλά οδηγήθηκε σε αυτά τα

αποτελέσματα μέσα από άλλες τυχαίες ή προμελετημένες διαδικασίες. Για τους Woodman & Schoenfeldt (1989) το να είναι κανείς δημιουργικός εναπόκειται στην προσωπικότητα αλλά και στις εμπειρίες του ατόμου. Ακόμα και τα βιογραφικά στοιχεία μας θα μπορούσαν να προβλέψουν αν θα εξελιχθούμε σε δημιουργικά άτομα και αυτό ίσως είναι που αποτέλεσε και κύριο άξονα στον προσδιορισμό της ύπαρξης κοινών χαρακτηριστικών μεταξύ των δημιουργικών ατόμων κατά τη σύμφωνη γνώμη πολλών μελετητών. Ο Rogers (1986) για παράδειγμα, επιδόθηκε σε έρευνες και μελέτες όπου τεκμηριώναν την ύπαρξη πολλών ομοιοτήτων στα χαρακτηριστικά ενός πλήθους δημιουργικών ατόμων σε αντίθεση με τους Gardner (1983), Gruber (1984), Sternberg (1985) και Feldman (1986) οι οποίοι κολούθησαν την εξέλιξη ενός και μόνου δημιουργικού ατόμου αλλά καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του και όχι πολλών για λίγο διάστημα καθώς οι παράγοντες που αλληλεπιδρούν στο άτομο σε διάφορες χρονικές περιόδους της ζωής του διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στη δημιουργική τους αποτελεσματικότητα.

Όσο πάντως και να προσπαθούμε να ορίσουμε την έννοια της δημιουργικότητας καταλαβαίνουμε πως μόνο σε κοινές παραδοχές που αφορούν προσωπικές αντιλήψεις μπορούμε να οδηγηθούμε. Εδώ πραγματικά ίσως αρμόζει καλύτερα η επισήμανση του Davis (1992): «Υπάρχουν άπειροι ορισμοί και ιδέες για τη δημιουργικότητα, όσοι και οι άνθρωποι που έχουν γράψει τις ιδέες τους σε ένα κομμάτι χαρτί» (Ξανθάκου & Καΐλα, 2007).

Δημιουργικότητα ?

Κατά αυτό τον τρόπο η δημιουργικότητα είναι αδύνατον να οριστεί με ένα γενικά αποδεκτό ορισμό. Είναι χαρακτηριστική η άποψη του Davis (1992):

Υπάρχουν τόσος περίπου ορισμοί, θεωρίες και ιδέες για τη δημιουργικότητα όσοι και οι άνθρωποι που έχουν γράψει τις ιδέες τους σε ένα κομμάτι χαρτί.

1.2 Ο Ανθρώπινος Εγκέφαλος

Για την παραγωγή, την καλλιέργεια και τη διάχυση της δημιουργικότητας ευθύνεται, κατά κύριο λόγο, το βασικότερο όργανο του σώματός μας, ο εγκέφαλος. Θεωρείται ως το κυρίαρχο όργανο του ανθρώπου, καθώς βρίσκεται στην κορυφή της ιεραρχικής πυραμίδας των οργάνων του σώματός μας. Είναι αυτό που ευθύνεται άμεσα για τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τα κίνητρα του ατόμου. Με λίγα λόγια, είναι το «αφεντικό» όλων των οργάνων, τα οποία υποκινούνται σύμφωνα με αυτόν.

Παρόλα αυτά όμως, όπως είναι λογικό, επηρεάζεται από τα υπόλοιπα όργανα όπως ακριβώς τα επηρεάζει και αυτό (Ξανθάκου & Καΐλα, 2007: 48).

Σύμφωνα λοιπόν, με τις θεωρήσεις διαφόρων επιστημόνων, κάποια μέρη του εγκεφάλου είναι υπεύθυνα για λειτουργίες, όπως να παράγουν νέες ιδέες και να λύσουν διάφορα προβλήματα, ενώ κάποια άλλα μέρη του έχουν το ρόλο να «ελέγχουν» τις ασήμαντες και άχρηστες αντιλήψεις, σκέψεις και αναμνήσεις, ώστε να μην εμπλακούν στην ολοκληρωμένη σκέψη και πράξη. Όσον αφορά την τελευταία προαναφερθείσα λειτουργία για τον έλεγχο αυτό, την ευθύνη την έχει ο *προμετωπιαίος φλοιός* ο οποίος, όπως έχουν αναφέρει πολλοί επιστήμονες, έχει την λειτουργία ενός **φίλτρου**. Επίσης, όταν σε κάποιες περιπτώσεις καταστέλλεται η λειτουργία του μπορεί να συμβάλλει ακόμα και στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας⁴.

Πιο αναλυτικά, ο εγκέφαλός μας εσωτερικά είναι χωρισμένος σε περιοχές όπου κάθε μία απ' αυτές επιτελεί και μια λειτουργία. Οι περιοχές και οι λειτουργίες αυτών είναι οι εξής⁵:

- **Ο μετωπιαίος λοβός**, ο οποίος είναι υπεύθυνος για τις εμπρόθετες κινήσεις μας καθώς αυτός περιλαμβάνει τον *πρωτογενή κινητικό φλοιό* όπου αυτός ελέγχει τις κινήσεις και τις εκτελεί, ευθύνεται ακόμη για τον τρόπο που συμπεριφερόμαστε, για την σκέψη μας (αφηρημένη σκέψη, δημιουργική σκέψη), για τις διαδικασίες της νόησης, για την ικανότητα της προσοχής μας, για την γνώση που αποκτάμε και την μνήμη με βάση την οποία διατηρούμε τις γνώσεις αυτές, για την λύση διαφόρων προβλημάτων, για την κρίση μας, για τους ενδιασμούς μας και για την βούλησή μας.

- **Ο ινιακός λοβός**, όπου αυτός ελέγχει την διαδικασία του διαβάσματος, την όρασή μας. Εν' ολίγοις είναι ο κύριος ελεγκτής των οπτικών πληροφοριών.

- **Ο βρεγματικός λοβός**, όπου αυτός έχει να κάνει με την αντίληψη, με το να είμαστε ικανοί να κάνουμε συσχετισμούς και επιπλέον ο λοβός αυτός αφορά την αίσθηση της αφής καθώς και λειτουργίες της γλώσσας και της ανάγνωσης.

- **Ο κροταφικός λοβός**, που ευθύνεται για τις ακουστικές μνήμες, για την ανάκτηση των πληροφοριών, για την ενεργοποίηση του φόβου, για τη μουσική και για την αίσθηση της ταυτοποίησης κ.α.

- **Το δεξί ημισφαίριο**, ελέγχει την αριστερή πλευρά του σώματός μας. Ευθύνεται για την δημιουργικότητα, την φαντασία, την έκφρασή μας στις

---

⁴ Ανακτήθηκε από www.naftemporiki.gr

⁵ Ανακτήθηκε από www.economu.wordpress.com

καλλιτεχνικές δραστηριότητες, για την μάθηση, για τα αισθήματά μας, για την αρίθμηση και την αντίληψη των χρωμάτων, για τις συγκινήσεις μας, για την κατανόηση του χώρου και την επεξεργασία των μη λεκτικών πληροφοριών.

▪ **Το αριστερό ημισφαίριο** αντιθέτως, ελέγχει την δεξιά πλευρά του σώματός μας. Είναι υπεύθυνο για τις λεκτικές και λογικές νοητικές διεργασίες, για τις λειτουργίες της γραφής, του συμβολισμού, του συλλαβισμού, της ακοής και του συνειρμού ήχων, της λεκτικής μνήμης, της ομιλίας και ευθύνεται ακόμη για την επεξεργασία των ακουστικών ερεθισμάτων κ.α.

Η δημιουργικότητα επομένως, πηγάζει από το δεξί ημισφαίριο, γεγονός που μας αποδεικνύει πως συσχετίζεται άμεσα με τον εγκέφαλο μας, ο οποίος αποτελεί και το αρχικό μέσο για την παραγωγή της.

Έχουμε ήδη αναφέρει παραπάνω, ότι «η δημιουργικότητα είναι συνώνυμο της “αποκλίνουσας σκέψης”, αυτής δηλαδή που έχει την ικανότητα να σπάει συνεχώς τα σχήματα της εμπειρίας». Όταν το μυαλό ενός ατόμου επιθυμεί να δουλεύει ασταμάτητα, να επεξεργάζεται διάφορα προβλήματα και να ανακαλύπτει ακόμη περισσότερα, να επιχειρεί πράγματα, να νιώθει άνετος

και ικανός να αντιμετωπίζει διάφορα εμπόδια και κινδύνους που τον απειλούν, να έχει δική του κρίση και δική του ελεύθερη γνώμη πέρα από τις απόψεις που προσπαθούν να του επιβάλλουν οι γύρω του, τότε σίγουρα μιλάμε για ένα δημιουργικό μυαλό, για ένα **δημιουργικό άτομο**⁶.

1.3 Οι βασικές συνιστώσες της δημιουργικότητας

Όπως ήδη αναφέραμε στις παραπάνω σελίδες, έχουν διατυπωθεί ποικίλες ψυχολογικές θεωρίες για την έννοια της δημιουργικότητας, οι οποίες αντικρούονται

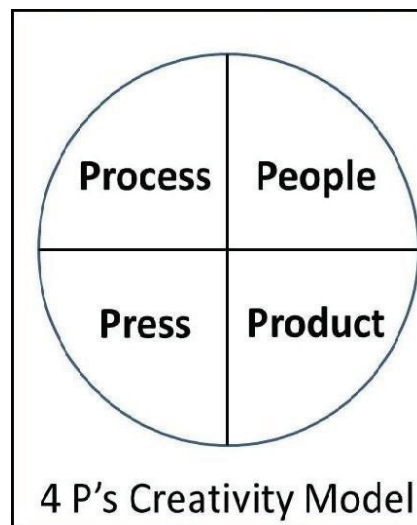
---

⁶ Ανακτήθηκε από <http://gerasimos-politis.blogspot.gr/2012/06/nohsh-egkefalos-systhmata-anti-lhpshts.html>, 2012.

μεταξύ τους και αυτό γιατί η καθεμιά στηρίζει την θεωρία της αυτή σε μία διαφορετική συνιστώσα της δημιουργικότητας.

Οι συνιστώσες είναι τέσσερις (4), γι' αυτόν το λόγο ορίζονται και ως τα τέσσερα P της δημιουργικότητας (*the four Ps of creativity => Process, Product, Person, Press*⁷). Τα **4Ps της δημιουργικότητας** σύμφωνα με τον Brown (1989 όπ. αναφ. στο Βάθη, 2011: 9), είναι τα εξής:

1. Τη διαδικασία δημιουργικής σκέψης
2. Το δημιουργικό προϊόν
3. Το δημιουργικό άτομο
4. Το δημιουργικό περιβάλλον

Πιο αναλυτικά:

1. Η διαδικασία δημιουργικής σκέψης

Σύμφωνα με τον Ιωάννη Παρασκευόπουλο (2004), ως δημιουργική σκέψη ορίζεται «η ικανότητα του ανθρώπινου νου να αναζητεί και να βρίσκει πολλές πρωτότυπες – καινοτόμες εναλλακτικές, για την επίλυση των διαφόρων προβλημάτων, ιδέες – λύσεις». Ο Guilford είναι

ένας από τους πρωτοπόρους ο οποίος εισήγαγε την έννοια της **αποκλίνουσας σκέψης**, η οποία είναι άμεσα συνυφασμένη με την δημιουργική σκέψη, δηλαδή την άμετρη εξαγωγή πολλών και διαφόρων λύσεων σε ένα πρόβλημα. Ένας δημιουργικός νους, για να γίνει πιο κατανοητή

Κριτική σκέψη - Συγκλίνουσα

Δημιουργική σκέψη - Αποκλίνουσα

- ΚΡΙΤΙΚΗ : Ως κριτική-συγκλίνουσα σκέψη ορίζεται η νοητική διαδικασία/λειτουργία με την οποία το άτομο αξιολογεί τις πολλές πιθανότητες, κρίνοντας την αξιοπιστία των πληροφοριών που υπάρχουν στη διάθεσή του, και αποφασίζει τι να σκεφτεί ή τι να πράξει με τη βοήθεια των δεδομένων αυτών. Δηλαδή, κάποιος μαθαίνει:
- **να ρωτά:**
  - τι,
  - πώς και
  - πότε,
- **να διερευνά σε βάθος**
  - και μετά να αξιοποιεί λογικά τις πληροφορίες,
  - αλλά και να εφαρμόζει τις μεθόδους (στρατηγικές) που απαιτούνται για να αντιμετωπίσει την κατάσταση.

η έννοια της δημιουργικής σκέψης, μπορεί να δει παραδείγματος χάρι μία βίδα και απευθείας να σκεφτεί εκατοντάδες τρόπους και μέσα όπου μπορεί να την χρησιμοποιήσει. Η δημιουργικότητα συνιστά κύριο συστατικό της αποκλίνουσας/δημιουργικής σκέψης μαζί με την εφευρετικότητα και την εύρεση

πολύαριθμων ιδεών και λύσεων. Εν αντιθέσει με την συγκλίνουσα/κριτική σκέψη, η δημιουργική αφορά εκείνη ακριβώς τη σκέψη που παρουσιάζει έντονο το φαντασιακό στοιχείο και ξεφεύγει τελείως από τα όρια της ορθολογικής σκέψης και της λογικής. Η εντολή για την εκδήλωση της δημιουργικής σκέψης εξάγεται από το δεξιό ημισφαίριο του εγκεφάλου εκεί από όπου πηγάζουν η φαντασία και η δημιουργικότητα. Γι' αυτό το λόγο και ο Mackinnon (1962) επισημαίνει τη σημασία της αλληλένδετης σχέσης μεταξύ του εγκεφάλου και της δημιουργικής σκέψης θέτοντας **τρία** βασικά κριτήρια για την ανάπτυξή της. Κατ' αυτόν εν πρώτης, αυτό που φαντάζει πιθανό για ένα δημιουργικό νου και αποκαλείται διαίσθηση και ενόραση αρχικά, καταλήγει τελικά στη γέννηση και προώθηση πολλών καινοτόμων ιδεών εξαιτίας της σύνθετης δράσης εγκεφάλου και δημιουργικής σκέψης. Κατά δεύτερον, ο ανθρώπινος εγκέφαλος ενός δημιουργικού ατόμου είναι σε θέση να κατανοεί άμεσα και έγκαιρα τη σημασία του τελικού σκοπού της εύρεσης νέων και πολλαπλών λύσεων με σκοπό να εξαχθεί ένα άρτιο και δημιουργικό αποτέλεσμα. Τέλος, ο Mackinnon αναφέρει την εφευρετικότητα, τη φαντασία και την ιδιαιτερότητα του εγκεφάλου ενός δημιουργικού ατόμου ως το τρίτο και βασικότερο κριτήριο που ενισχύει την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης (Βάθη, 2011: 10· Λεωνίδου, 2006: 18· Σιούτας, 2011: 23· Κατσαμπάνης, 2013· Καζταρίδου, 2008· www.repository.edulll.gr· www.authorstream.com).

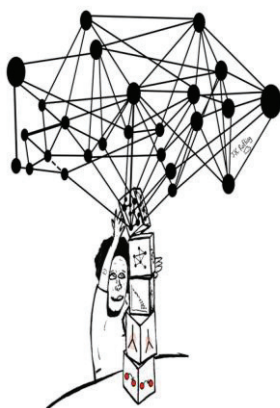
2. Το δημιουργικό προϊόν

Η συνιστώσα αυτή, συσχετίζεται εύλογα με το φαινόμενο της δημιουργικότητας, αφού όπως πολύ ορθά ανέφερε ο Vernon (1989): «*δεν έχουμε άλλη απόδειξη για τη δημιουργικότητα ενός ατόμου, παρά μόνο την παρατήρηση και αξιολόγηση των προϊόντων*». Αντιλαμβανόμαστε πως τα προϊόντα είναι μετρήσιμα και εύκολα μπορούν να αξιολογηθούν καθώς έχουν να κάνουν με την επιτυχημένη αποτελεσματικότητά τους. Επομένως, μέσω των προϊόντων μελετάται και αξιολογείται η δημιουργικότητα. Ωστόσο, η δημιουργικότητα σύμφωνα με τους Kaufman, Gentile & Baer (2005), δεν στηρίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια ώστε να μπορούμε να δούμε εάν ένα προϊόν είναι περισσότερο ή λιγότερο δημιουργικό, αλλά σε υποκειμενικά κριτήρια βάσει της υποκειμενικής υπόληψης των ειδικών στον τομέα του προϊόντος, οι οποίοι επιζητούν την χρησιμότητα, την ωφελιμότητα και την πρωτοτυπία του. Για παράδειγμα, το έργο ενός μαθητή θα αξιολογηθεί δημιουργικό ή

μη δημιουργικό από την υποκειμενική υπόληψη του εκπαιδευτικού. Ο εκπαιδευτικός θα κρίνει με βάση τα κριτήρια που θέτει, για το αν το έργο του μαθητή του θα μπορούσε να χαρακτηριστεί δημιουργικό ή μη (Κατσαμπάνης, 2013: 40· Σαμαρτζή, 2013).

3. Το δημιουργικό άτομο

Αμέτρητες είναι οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για την διάκριση των δημιουργικών ατόμων και των μη δημιουργικών. Η νοημοσύνη και η δημιουργικότητα είναι δύο διαφορετικές λειτουργίες, όμως σχετίζονται μεταξύ τους καθώς ορισμένες νοητικές δεξιότητες συμβάλλουν στον χαρακτηρισμό των δημιουργικών ατόμων. Ωστόσο, αποδεικνύεται πως η νοημοσύνη από μόνη της δεν είναι ικανή να επιφέρει τον χαρακτηρισμό αυτόν. Αυτό φαίνεται από τα

αποτελέσματα αρκετών ερευνών, τα οποία δείχνουν πως τα άτομα με υψηλό δείκτη νοημοσύνης (IQ), που φέρουν υψηλές επιδόσεις στο εκπαιδευτικό χώρο και έχουν αποκτήσει μεγάλο όγκο γνώσεων, επικαλύπτονται από τα άτομα με χαμηλό IQ στα διάφορα επίπεδα της εκπαίδευσης, καθώς παρουσιάζουν υψηλές τιμές στον δείκτη δημιουργικότητας. Γίνεται λοιπόν κατανοητό, πως οι μαθητές με χαμηλό δείκτη νοημοσύνης μπορούν να είναι παράλληλα και δημιουργικοί. Σημασία επομένως, δεν έχει η νοητική αντίληψη των μαθητών, αλλά η δεκτικότητα τους στην διαρκή παραγωγή όλο και περισσότερων έργων. Όλα τα άτομα έχουν τη δυνατότητα να γίνουν δημιουργικά εφόσον έχουν τη θέληση και τη διάθεση να καλλιεργήσουν τη δημιουργικότητά τους. Τα άτομα αυτά που επιθυμούν να καλλιεργούν όλο και περισσότερο τη δημιουργικότητά τους, φέρουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία τα διαχωρίζουν από τα υπόλοιπα άτομα (Γκάνιος, 2006: 1· Βάθη, 2011: 13-16· Σιούτας, 2011: 35· Γιοβάννα, : 44· www.lib.teicrete.gr).

Πιο αναλυτικά, τα γενικά χαρακτηριστικά των **δημιουργικών ατόμων** είναι τα εξής (Γκάνιος, 2006: 1-2· Καζταρίδου: 5· Λεωνίδου, 2005–2006: 21· Κούσουλας, 2005: 6):

➤ **Η πνευματική ευλυγισία:** είναι η ευελιξία των ατόμων να ακολουθούν νέους τρόπους σκέψης, νέες στρατηγικές και εναλλακτικούς τρόπους προσέγγισης ενός προβλήματος. Δηλαδή, η ευλυγισία που διαθέτουν τα άτομα στο να μεταβαίνουν άμεσα από το ένα πρόβλημα στο άλλο.

➤ **Η πνευματική ευχέρεια:** είναι η ικανότητα του ατόμου να βρίσκει πολλές εναλλακτικές ιδέες και λύσεις για το ίδιο πρόβλημα.

➤ **Η πρωτοτυπία της σκέψης:** είναι η ικανότητα του να παράγει το άτομο πρωτότυπες, ασυνήθιστες, ριψοκίνδυνες και περίεργες ιδέες και λύσεις για την προσέγγιση ενός προβλήματος.

➤ **Σχετική αδιαφορία για το κοινώς παραδεκτό:** αυτό έχει να κάνει με το ότι δεν βασίζονται σε αυτά που πιστεύει το κοινό αλλά αναζητούν την καινοτομία, την εναλλαγή και την πρωτοτυπία.

➤ **Η ευαισθησία στα προβλήματα του περιβάλλοντος:** τα δημιουργικά άτομα αντιλαμβάνονται περισσότερα πράγματα απ' ότι μπορούν να αντιληφθούν οι υπόλοιποι. Παρατηρούν τα διάφορα φαινόμενα του περιβάλλοντος με μεγάλο ενδιαφέρον και λεπτομέρεια. Ένα γνωστό σε όλους μας παράδειγμα, είναι αυτό του Νεύτωνα, ο οποίος ανακάλυψε τον νόμο της βαρύτητας δίνοντας σημασία στην πτώση ενός μήλου από το δένδρο.

Κάποια ακόμη χαρακτηριστικά των δημιουργικών ατόμων που τα κάνουν να ξεχωρίζουν από τους «κοινούς θνητούς», είναι η δυναμικότητα, η ευφυΐα, ο σκεπτικισμός, η εφευρετικότητα, η φαντασία, το χιούμορ, η αυτό – εμπιστοσύνη, η ενεργητικότητα, η παρατηρητικότητα, η περιέργεια, η διορατικότητα, που απαρτίζουν την πολυάριθμη λίστα των χαρακτηριστικών τους (Γκάνιος, 2006· Λεωνίδου, 2005–2006).

Όσον αφορά τον Taylor (Γκάνιος, 2006: 3), στη «λίστα» των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας των δημιουργικών ατόμων περιλαμβάνονται ακόμη τα εξής:

- Αυτονομία και αυτάρκεια
- Προοδευτικότητα
- Κυριαρχικότητα
- Πολυπλοκότητα
- Συναισθηματική ευαισθησία και εσωστρέφεια
- Παρορμητικότητα και φαντασία
- Θάρρος και τόλμη

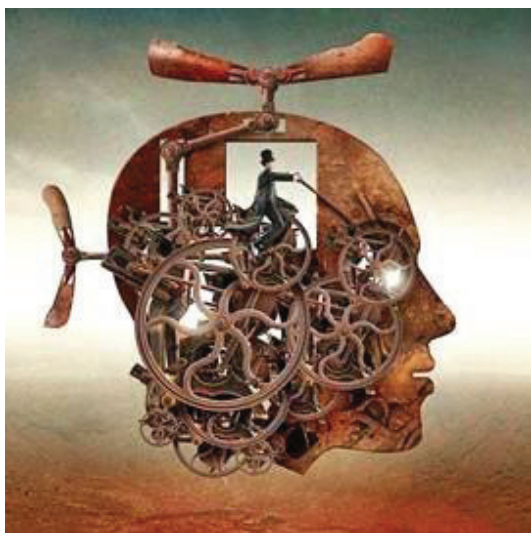

- Αυτό – επιβεβαίωση
- Ανεξαρτησία γνώμης και κρίσης
- Αυτοέλεγχο
- Ροπή προς το μη λογικό

Αναφέραμε επομένως, ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της μακροσκελούς «λίστας» των δημιουργικών ατόμων, τα οποία μας βοήθησαν να κατανοήσουμε πλήρως την έννοια του ορισμού αυτού.

4. Το δημιουργικό περιβάλλον

Για την τελευταία συνιστώσα της δημιουργικότητας, το δημιουργικό περιβάλλον, έχουμε κάνει ήδη αναφορά παραπάνω, στις έξι παραμέτρους. Όπως είδαμε και εκεί, το περιβάλλον παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας του κάθε ατόμου. Ένα άτομο μπορεί να διδαχτεί, ακόμη και να καλλιεργήσει την δημιουργικότητά του όταν βρίσκεται μέσα σε ένα σωστό και υγιές περιβάλλον. Όλοι μας γεννιόμαστε με ανεπτυγμένη τη δυνατότητα για δημιουργικότητα και φαντασία, γι' αυτό και ένα περιβάλλον με τα σωστά είδη καθοδήγησης, σαφώς και θα προάγει τη δημιουργικότητά μας.

Με λίγα λόγια, καταλαβαίνουμε πως για να μπορέσουμε να εκφράσουμε τη δημιουργικότητά μας, τη φαντασία και την έμπνευσή μας, θα πρέπει να υπάρχει ένα κλίμα ασφάλειας και υποδοχής. Ένα κλίμα, το οποίο να μας κάνει να νιώθουμε ελευθερία στην έκφραση των συναισθημάτων μας και όπου μέσα σε αυτό θα υπάρχει μια «ατμόσφαιρα» αισιοδοξίας και ενθάρρυνσης που θα μας

παρακινεί στο να τολμάμε και να ρισκάρουμε με κάθε κόστος.

Το περιβάλλον στο οποίο παραδείγματος χάριν, ένα άτομο νιώθει ασφάλεια και ενθάρρυνση, είναι αρχικά το σπίτι του με την καθοδήγηση του γονέα και έπειτα το σχολείο με την καθοδήγηση του δασκάλου – καθηγητή. Μέσα σε τέτοιου είδους

περιβάλλοντα επομένως, το άτομο μπορεί να ενισχύσει τη δημιουργικότητά του και να εκφραστεί ελεύθερα⁸.

1.4. Δημιουργικότητα και χαρισματικότητα

«Το αληθινά δημιουργικό μυαλό σε κάθε πεδίο δεν είναι τίποτα περισσότερο από αυτό: Ένα ανθρώπινο πλάσμα γεννημένο αντικανονικά, απάνθρωπα ευαίσθητο. Για αυτόν ένα άγγιγμα είναι ένα χτύπημα, ένας ήχος είναι ένας θόρυβος, μία ατυχία είναι μία τραγωδία, η χαρά είναι μία έκσταση, ένας φίλος είναι ένας εραστής, ένας εραστής είναι ένας θεός, μία αποτυχία είναι ένας θάνατος.

Προσθέστε σε αυτόν τον εξαιρετικά λεπτεπίλεπτο οργανισμό την ακατάπαυστη ανάγκη να δημιουργεί, να δημιουργεί, να δημιουργεί έτσι ώστε χωρίς τη δημιουργία μουσικής ή ποίησης ή βιβλίων ή κτιρίων ή κάτι με νόημα, κόβεται η ίδια του η ανάσα. Πρέπει να δημιουργεί, πρέπει να ξεχειλίζει από δημιουργικότητα. Από κάποια παράξενη, άγνωστη, εσωτερική κατεπείγουσα ανάγκη, δεν είναι αληθινά ζωντανός, εκτός αν δημιουργεί».

Περλ Μπακ

Όπως πολύ καλά γνωρίζουμε, όλα τα άτομα έχουμε ορισμένα έμφυτα ταλέντα. Κάποια άτομα όμως, φέρουν τον ιδιαίτερο χαρακτηρισμό των χαρισματικών και ταλαντούχων ατόμων, καθώς διακατέχονται από ισχυρά ανεπτυγμένες ικανότητες και δεξιότητες σε έναν ή και σε περισσότερους τομείς. Έχουν διατυπωθεί, έως τις μέρες μας, πολυάριθμοι και διαφορετικοί ορισμοί της χαρισματικότητας, εφόσον δεν είναι δυνατόν να καταλήξουμε σε μία και μοναδική έννοια της λέξης αυτής. Αυτό που σίγουρα μπορούμε να πούμε είναι, πως ένα παιδί θεωρείται χαρισματικό όταν διαπιστωθεί πως έχει ανεπτυγμένες δεξιότητες σε σχέση με τα άλλα παιδιά της ηλικίας του. Εν' ολίγοις, όταν αποδίδει περισσότερα από όσα θα έπρεπε σε αυτήν την ηλικία που βρίσκεται. Τα χαρισματικά άτομα, είναι εμπλουτισμένα με ισχυρό δυναμικό, έντονη φαντασία, συναισθηματική ευαισθησία και συνήθως είναι μελαγχολικά, καθώς νιώθουν μοναξιά μέσα στο περιβάλλον στο οποίο ζουν

---

⁸ Ανακτήθηκε από www.paidorama.com

(Μανωλάκος, 2010: 2). Οι δεξιότητες με τις οποίες είναι εμπλουτισμένα τα άτομα αυτά, τους προσφέρουν τη δυνατότητα να γίνουν, παραδείγματος χάριν, μεγάλοι επιστήμονες, καλλιτέχνες ή ακόμη και αθλητές⁹.

1.4.1. Ποια είναι τα συμπεριφοριστικά και τα μαθησιακά χαρακτηριστικά των χαρισματικών – ταλαντούχων ατόμων;

Τα χαρισματικά – ταλαντούχα άτομα, έχουν ορισμένα χαρακτηριστικά στην συμπεριφορά τους αλλά και στον τρόπο μάθησής τους, που τα κάνουν να ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα άτομα της ηλικίας τους. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι τα εξής¹⁰:

Ως προς την συμπεριφορά

- ❖ Κρίνουν αυστηρά τον εαυτό τους
- ❖ Είναι τελειομανείς
- ❖ Θέτουν υψηλούς στόχους στον εαυτό τους
- ❖ Έχουν χιούμορ
- ❖ Θέλουν να έχουν πάντα τον έλεγχο
- ❖ Μέσα στις παρέες – ομάδες, θέλουν να έχουν ηγετικό ρόλο
- ❖ Ποτέ δεν θεωρούν τη δουλειά τους τέλεια
- ❖ Κυνηγούν την επιτυχία και φοβούνται την αποτυχία
- ❖ Συχνά είναι αφηρημένοι και χαμένοι στον “δικό τους κόσμο”
- ❖ Συμμετέχουν περισσότερο στις συζητήσεις των μεγαλύτερων, για επίκαιρα και σημαντικά θέματα, παρά στις συζητήσεις των ατόμων της ηλικίας τους
- ❖ Επιμένουν στις δικές τους απόψεις και τις επιβάλλουν στους άλλους
- ❖ Παίρνουν πρωτοβουλίες και σχεδόν ποτέ δεν αναθέτουν δουλειά σε άλλους
- ❖ Χρονοτριβούν
- ❖ Θέλουν να απασχολούνται συνεχώς με κάτι
- ❖ Ασκούν έλεγχο και κριτική στους άλλους
- ❖ Δίνουν μεγάλη έμφαση στις λεπτομέρειες.

⁹ Ανακτήθηκε από www.parentshelp.gr

¹⁰ Ανακτήθηκε από www.pi-schools.gr/special_education_new/ftp/aps_depps/harismatika.pdf

Ως προς τη μάθηση

- ❖ Διακατέχονται από υπερβολική ταχύτητα μάθησης, μαθαίνουν και θυμούνται πληροφορίες γρήγορα
- ❖ Μαθαίνουν να διαβάζουν γρήγορα και θυμούνται την κάθε λεπτομέρεια από αυτό που διαβάζουν
- ❖ Με μεγάλη ευκολία και εγρήγορση μαθαίνουν τις βασικές δεξιότητες χωρίς ιδιαίτερη εξάσκηση
- ❖ Είναι διορατικοί καθώς αντιλαμβάνονται εύκολα τα προβλήματα και παίρνουν την πρωτοβουλία για την άμεση λύση τους
- ❖ Φροντίζουν να διεκπεραιώσουν όσο το δυνατόν πιο γρήγορα τα καθήκοντα που τους έχουν ανατεθεί
- ❖ Παρουσιάζουν μεγίστη φαντασία στον καταιγισμό ιδεών και ιδιαίτερη προθυμία στο να ασχοληθούν με περισσότερες από μία ιδέες κάθε φορά
- ❖ Έχουν ισχυρή αντίληψη και έντονη παρατηρητικότητα, καθώς παρατηρούν με ιδιαίτερη προσοχή τα θέματα και τα αναλύουν ψάχνοντας σε αυτά την κάθε λεπτομέρεια
- ❖ Προτιμούν να μιλούν παρά να γράφουν. Συνηθίζουν να μιλούν με ταχύτητα και άνεση
- ❖ Έχουν μεγάλη περιέργεια και θέλουν συνεχώς να γνωρίζουν τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει το οτιδήποτε
- ❖ Θέτουν προκλητικές και ιδιαίτερες ερωτήσεις, οι οποίες ξεπερνούν το επίπεδο της ηλικίας τους, καθώς επιθυμούν να μαθαίνουν όλο και περισσότερα καινούργια πράγματα
- ❖ Είναι εμπλουτισμένα με εκτεταμένες γνώσεις και γι' αυτό το λόγο θεωρούν την τάξη επιφανειακή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1. Δημιουργικότητα και εκπαίδευση

Ο θεσμός της εκπαίδευσης, είναι ένα μέσο αναγνώρισης και υιοθέτησης των κοινωνικών αξιών του ανθρώπου, το οποίο αν και έχει υιοθετήσει συντηρητικές ιδέες, ανάγει την αρχή της δημιουργικότητας και της δημιουργικής συμπεριφοράς. Η καλλιέργεια της δημιουργικότητας, θεωρείται ως η βασική εκπαιδευτική επιδίωξη κάθε σχολικής κοινότητας, οποιασδήποτε βαθμίδας, παρόλα αυτά όμως, υπάρχει μεγάλη απόκλιση μεταξύ θεωρίας και πράξης, κάτι το οποίο σαφώς και δεν δύναται να χαρακτηρίσει το οποιοδήποτε εκπαιδευτικό ίδρυμα ως δημιουργικό.

Η εκπαίδευση λοιπόν, είναι ένας χώρος μέσω του οποίου καθίσταται δυνατό να αναπτυχθούν στο άτομο οι δημιουργικές του ικανότητες, ωστόσο αυτό παραμένει απλά και μόνο ένας ιδεατός στόχος, καθώς συνήθως η οργάνωση του εκπαιδευτικού μηχανισμού, όπως επίσης και οι δομές του, δεν βοηθούν το άτομο να εκφράσει τις δημιουργικές του ικανότητες.

Ο Guilford, το 1950, στην προεδρική του ομιλία στην αμερικανική ψυχολογική ένωση, από την οποία ξεκίνησε να εξετάζεται το φαινόμενο της δημιουργικότητας, έθεσε ένα σημαντικό ερώτημα το οποίο ήταν: «γιατί υπάρχει τόσο μικρή σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και δημιουργικής παραγωγικότητας;». Μια παρόμοια γνώμη τέθηκε και το 1967, σε εναρκτήριο τεύχος του *Journal of creative behavior*, η οποία έλεγε το εξής: «τα προβλήματα της δημιουργικότητας εντός της εκπαίδευσης είναι ατελείωτα». Από τότε έως και σήμερα το θέμα της συσχέτισης της εκπαίδευσης και της δημιουργικότητας παραμένει ανοιχτό. Παρόλα αυτά, θεωρείται αναγκαίο για ένα εκπαιδευτικό σύστημα, να προάγει την εφευρετικότητα, την επινοητικότητα, τη φαντασία. Με λίγα λόγια δηλαδή, μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας θα πρέπει να καλλιεργούνται οι βασικές βιοπαιδαγωγικές δεξιότητες, από τις οποίες παράγεται η δημιουργικότητα. Είναι γεγονός, πως η ανάπτυξη της δημιουργικότητας θεωρείται ως

η βασική προϋπόθεση, ώστε το άτομο να είναι ικανό να ανταπεξέλθει με δυναμικότητα απέναντι στις προκλήσεις και στις απαιτήσεις της κοινωνίας. Θα πρέπει ένα ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα να δίνει σε όλους τους εκπαιδευόμενους, ανεξαρτήτως νόησης και διανοητικότητας (καθώς όλα τα άτομα έχουν δημιουργικές κλίσεις και μπορούν να είναι δημιουργικά), τη δυνατότητα να αναπτύξουν το δημιουργικό τους δυναμικό, ώστε να μην απουσιάζει «το στοιχείο» αυτό από τη μετέπειτα ζωή του, τόσο σε προσωπικό, όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο (Σιούτας & Ζημιανίτης & Κουταλέλη & Παναγοπούλου, 2011: 9).

Η καλλιέργεια της δημιουργικότητας σε όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα, φαίνεται πως είναι επομένως, κάτι το προσδοκώμενο και όχι το σίγουρο - το δεδομένο. Θα πρέπει όμως να διευκρινιστεί ο τρόπος με τον οποίο ένα ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα (σύμφωνα με το θέμα μας) μπορεί να επιτύχει την ανάπτυξη της δημιουργικότητας. Υπάρχουν ωστόσο, ορισμένοι παράγοντες, όπως για παράδειγμα ο εκπαιδευτικός, το πρόγραμμα σπουδών και τα τεχνολογικά μέσα κ.α., τα οποία έχουν τη δυνατότητα να καλλιεργούν και να ενισχύουν τη δημιουργικότητα στο άτομο. Αυτοί οι παράγοντες θα πρέπει να έχουν ως μοναδικό και κυρίαρχο στόχο την ανάδειξη της δημιουργικής σκέψης και συμπεριφοράς προς το εκπαιδευόμενο άτομο, να τον βοηθούν να εκφράσει τη δημιουργικότητά του ενθαρρύνοντάς τον, ώστε με αυτόν τον τρόπο θα προωθηθεί η μαθητοκεντρική διαδικασία, αυτή η διαδικασία δηλαδή, που θα έχει ως επίκεντρο τον μαθητή – φοιτητή για την μελλοντική του δημιουργική πορεία.

2.2 Τρόποι ενίσχυσης της δημιουργικότητας στη ανώτατη εκπαίδευση

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η εκπαίδευση είναι ένα μέσο σύμφωνα με το οποίο μπορεί το άτομο να καλλιεργήσει σε μεγάλο βαθμό τη δημιουργικότητά του. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι ενίσχυσης της δημιουργικότητας μέσω της εκπαίδευσης, ωστόσο οι βασικοί τρόποι ενίσχυσης της δημιουργικότητας είναι οι εξής:

1. Αναλυτικό πρόγραμμα

Όπως αναφέραμε και στην παραπάνω παράγραφο, ο βασικός στόχος της εκπαίδευσης είναι να καλλιεργηθεί πλήρως η δημιουργικότητα σε όλους τους εκπαιδευόμενους και όχι μόνο στους προικισμένους και να τους βοηθήσει να

πορεύονται στη ζωή τους δημιουργικά. Για τον λόγο αυτόν, στα εκπαιδευτικά ιδρύματα ακολουθείται μία εκπαιδευτική μέθοδος, με την οποία μέσω του αναλυτικού προγράμματος είναι εφικτό να επιτευχθεί, με κάθε δυνατό τρόπο, η καλλιέργεια της δημιουργικότητας εστιάζοντας κατά κύριο λόγο, στην δημιουργική διαδικασία και στην προσπάθεια των εκπαιδευομένων και όχι στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και στην παραγωγή προϊόντων. Μια συγκροτημένη προσπάθεια έγινε με το Διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) του 2013, σύμφωνα με το οποίο η δημιουργικότητα αποτέλεσε κεντρικό άξονα της λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος, μέσω του νέου μοντέλου διδασκαλίας που προωθεί τη δημιουργική μάθηση και τη διαθεματικότητα, ώστε ο εκπαιδευόμενος να μην είναι ετεροκινούμενος και παθητικός δέκτης πληροφοριών, αλλά να είναι αυτοκινούμενος και ενεργός, με λίγα λόγια δημιουργικός. Παρόλα αυτά όμως, παρά τις προβλέψεις των αναλυτικών προγραμμάτων για μια εκπαίδευση μαθητοκεντρική και για έναν αυτενεργό εκπαιδευόμενο, παρατηρούμε να συμβαίνει το αντίθετο στις μέρες μας, καθώς όπως ισχυρίζεται και ο Δρ. Π. Καμπύλης, ο μαθητής – φοιτητής μετατρέπεται σε παθητικό δέκτη, ο οποίος δέχεται υπερβολική ποσότητα πληροφοριών μέσω τυποποιημένων ασκήσεων και σε φωτοτυπημένο υλικό, με μοναδικό αποτέλεσμα την αποστήθιση και την συμβατική επανάληψη. Αντί δηλαδή, για τη διερεύνηση καινοτόμων προγραμμάτων και την καταμέτρηση με το άγνωστο, οι εκπαιδευτικοί καταφεύγουν σε έτοιμες συνταγές και σε τυποποιημένο υλικό (Κατσαμπάνης, 2013: 103-106).

Τα αναλυτικά προγράμματα θα πρέπει να διαμορφώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να δίνεται η ευκαιρία στον εκπαιδευόμενο να αναπτύσσει τη δημιουργική του σκέψη και να αποβάλει την αδράνεια. Θα πρέπει να αποφεύγεται η συσσώρευση πληροφοριών σε τυποποιημένα κείμενα και ασκήσεις που το μόνο που καταφέρνουν είναι να κουράζουν τον μαθητή – σπουδαστή, δίχως να τον ωθούν να σκέφτεται και εκφράζεται με τον δικό του τρόπο, κάνοντάς τον ενεργό άρα και δημιουργικό. Τα τυποποιημένα – κατεβατά κείμενα, αναγκάζουν τον εκπαιδευόμενο να μετατρέπεται σε παθητικό δέκτη πληροφοριών, στον οποίο δίνεται ως μοναδική μέθοδος διδασκαλίας η αποστήθιση και η παπαγαλία (Κατσαμπάνης, 2013: 105).

Τα αναλυτικά προγράμματα περιλαμβάνουν κυρίως:

- ◆ Διατυπωμένους, κατά μάθημα, στόχους με βάση πάντα τους σκοπούς της εκπαίδευσης.
- ◆ Διδακτέα ύλη ορθώς διαρθρωμένη σε επιμέρους ενότητες και θέματα, η οποία θα είναι επιλεγμένη σύμφωνα με τον σκοπό του μαθήματος, με το ωρολόγιο πρόγραμμα και προσαρμοσμένη στις δυνατότητες των εκπαιδευομένων.
- ◆ Ενακόλουθες κατευθύνσεις, ενδεικτικές όσον αφορά τη μέθοδο και τα μέσα διδασκαλίας κάθε ενότητας ή θέματος.

Τα αναλυτικά προγράμματα επομένως, είναι οι άρτιοι οδηγοί για την υλοποίηση της ορθής μαθητικής διαδικασίας, έχοντας μοναδικό στόχο τη κατάλληλη διαπαιδαγώγηση του εκπαιδευομένου και τη καλλιέργεια των βασικών βιοπαιδαγωγικών δεξιοτήτων του¹¹.

2. Ο εκπαιδευτικός

Τα τελευταία χρόνια επιδιώκεται με κάθε δυνατό τρόπο, να ενσωματωθεί η δημιουργικότητα μέσα στην εκπαίδευση, μέσω της διαθεματικότητας στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών και του σύγχρονου μεθοδολογικού πλαισίου. Παρόλα αυτά όμως, από μόνα τους τα μέσα αυτά δεν αρκούν στο να δώσουν τη δυνατότητα στα εκπαιδευόμενα άτομα να εκφράσουν, αλλά και να καλλιεργήσουν τη δημιουργικότητά τους. Ένα σημαντικό και ευεργετικό μέσο, το οποίο λειτουργεί ως κύριος διαμεσολαβητής για την ανάδειξη της δημιουργικότητας του ατόμου, είναι ο εκπαιδευτικός¹².

Ο βασικός ρόλος των εκπαιδευτικών, είναι να υιοθετήσουν καινοτόμες μεθόδους και να εισάγουν τη δημιουργική σκέψη μέσα στην εκπαίδευση.

¹¹ Ανακτήθηκε από <http://www.pi-schools.gr> (Ν. 1566/85 Παιδαγωγικό Ινστιτούτο)

¹² Ανακτήθηκε από <http://economu.wordpress.com>

Για να επιτύχει αυτό ο εκπαιδευτικός καλείται αρχικά να διαμορφώσει την παιδαγωγική του στάση, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο *κινείται, λειτουργεί, επικοινωνεί και διαχειρίζεται* τις όποιες καταστάσεις προκύπτουν μέσα στην αίθουσα της διδασκαλίας. Η στάση του εκπαιδευτικού καθορίζει την ορθή επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητευόμενου και τα παιδαγωγικά αποτελέσματα που πρόκειται να προκύψουν από τη διδασκαλία. Αν μέσα από τη στάση καταφέρει να δημιουργήσει ένα ιδανικό κλίμα και να ενισχύσει τη δημιουργικότητα των εκπαιδευομένων, τότε θα μπορούμε να μιλάμε για έναν επιτυχημένο εκπαιδευτικό¹³.

Ο εκπαιδευτικός δεν θα πρέπει να είναι ο αποκλειστικός μεταφορέας γνώσεων και ιδεών, αλλά θα πρέπει να μεταβάλλεται από κατ' εξοχήν μεταφορέα γνώσεων σε συντονιστή δράσης, καθώς οφείλει να παρακινεί με κάθε τρόπο την ομάδα για δράση, θα πρέπει να φροντίζει να δίνει συμβουλές και να λύνει απορίες, αλλά παράλληλα να μαθαίνει και ο ίδιος από τους σπουδαστές, στα πλαίσια της αλληλεπίδρασης. Είναι αυτός που θα πρέπει να τους δίνει την ευκαιρία να κάνουν τις δικές τους προσεγγίσεις απ' το να βρίσκει ο ίδιος τρόπους για να τους τα επιβάλει. Η βαρύτητα του έργου του μεταφέρεται στη δράση του ως **συντονιστή** για την ορθή επικοινωνία στη διδασκαλία, ως **βοηθού** στις απορίες, αναζητήσεις, δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο σπουδαστής και ως **συνεργάτη** στην όλη προσπάθειά τους να αυτονομηθούν. Είναι πολύ σημαντικό ο εκπαιδευτικός να γνωρίζει καλά τα γεγονότα που συμβαίνουν γύρω του και να παίρνει θέση, να γνωρίζει την εικόνα της νεολαίας και να κατανοεί τους προβληματισμούς της. Όσο για την καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης των εκπαιδευομένων ο ρόλος του εκπαιδευτικού έγκειται στην προσπάθειά του να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες, οι οποίες να τους προκαλούν έντονους προβληματισμούς και θα ενεργοποιούν την σκέψη τους ανά πάσα στιγμή (Χρυσafiδης, 1994). Για να επιτευχθεί αυτό, θα πρέπει ο εκπαιδευτικός να χρησιμοποιήσει ορισμένες μεθόδους διδασκαλίας, κατάλληλες να ωθήσουν τον σπουδαστή να σκεφτεί, να προβληματιστεί και γενικότερα να «ζυπνήσουν» μέσα του το αίσθημα της δημιουργίας, της δημιουργικής σκέψης.

Οι βασικότερες μεθόδους διδασκαλίας που θα πρέπει να ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός, με σκοπό να προαχθεί η δημιουργικότητα στην εκπαίδευση, είναι οι εξής:

---

¹³ Ανακτήθηκε από www.openmind.net.gr

- **Η μέθοδος του κατιδεασμού (brainstorming):** Πρόκειται για μια τεχνική, η οποία βοηθά στην παραγωγή ιδεών, προσφέρει λύσεις και ενθαρρύνει τους διστακτικούς σπουδαστές.

- **Η μέθοδος του διαλόγου και των συζητήσεων:** Είναι ένα σημαντικό μέσο, το οποίο δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να πετύχει τους στόχους του με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και στους σπουδαστές να διατυπώσουν τις απόψεις τους με μεγαλύτερη ευκολία.

- **Η μέθοδος της μικροδιδασκαλίας (προσομοιώσεις, παιχνίδια, ρόλοι):** Έχοντας υπόψη μας πως ένας διδακτικός χώρος θα πρέπει να αποτελεί χώρο χαράς, διασκέδασης και δημιουργίας, υιοθετούμε την χρήση διαφόρων παιχνιδιών και ρόλων, με σκοπό να κεντρίσουμε το ενδιαφέρον του σπουδαστή διατηρώντας τον συνεχώς ενεργό, δίνοντάς του κατά αυτόν τον τρόπο την δυνατότητα να αναπτύξουν τις μαθησιακές τους δυνατότητες, ακόμη και τις κοινωνικές τους δεξιότητες που θα βοηθήσουν στην παραγωγή ιδεών και λύσεων σε ένα πρόβλημα.

- **Η μέθοδος της πλάγιας σκέψης.**

- **Η μέθοδος των προκρούστειων συνδυασμών.**

- **Οι τεχνικές των ερωτήσεων που κεντρίζουν τη δημιουργική σκέψη.**

- **Η τεχνική 535** σύμφωνα με την οποία σχηματίζονται 5μελείς ομάδες και εργάζονται είτε ατομικά, για 3 λεπτά φτάνοντας στην παραγωγή 5 ιδεών, είτε ένας σπουδαστής ανακοινώνει στην ομάδα μια ιδέα και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας μέσα σε τρία λεπτά θα πρέπει να προτείνουν πέντε νέες ιδέες¹⁴.

Όφελος των εκπαιδευτικών είναι να διαμορφώνουν συνθήκες δημιουργικής διδακτικής, δίνοντας αξία στις δημιουργικές δραστηριότητες και διαμορφώνοντας ένα περιβάλλον, το οποίο να ενθαρρύνει τις νέες ιδέες και τις πρωτότυπες λύσεις.

Έχοντας ως κυρίαρχο στόχο την καλλιέργεια και έκφραση της δημιουργικότητας, ο Παρασκευόπουλος (2014), προτείνει στους εκπαιδευτικούς ορισμένες βασικές αρχές, ώστε σε καθημερινή διδασκαλία και πράξη να καλλιεργείται και να αποκαλύπτεται η δημιουργικότητα.

Οι βασικές αυτές αρχές, είναι οι εξής (Καζταρίδου, 2008: 3):

- Δίνουμε θάρρος στον σπουδαστή – εκπαιδευόμενο να θέτει ερωτήσεις και απορίες και τον ωθούμε ώστε να βρίσκει από μόνος του τις απαντήσεις

---

¹⁴ Ανακτήθηκε από <http://economu.wordpress.com>

- Εκτιμούμε θετικά και σεβόμαστε τις πρωτότυπες και ασυνήθιστες ιδέες του.
- Του αναθέτουμε εργασίες οι οποίες ενθαρρύνουν την αυτενέργεια, την ερευνητική διάθεση, την πρωτοτυπία, τη λήψη αποφάσεων, χωρίς τον φόβο της βαθμολόγησης ή της αποτυχίας.
- Δεν πρέπει να ασκούμε κριτική στη συμπεριφορά του, χωρίς να αναλογιστούμε τα αίτια που την προκαλούν.
- Εκτιμούμε και δίνουμε αξία στο έργο ενός σπουδαστή και τον διδάσκουμε να το εκτιμήσει και ο ίδιος.
- Πρέπει να δίνουμε έμφαση όχι μόνο στη γραπτή έκθεση αλλά και στις άλλες μορφές έκφρασης.
- Δεν πρέπει να περιοριζόμαστε μόνο σε τι γνωρίζει το παιδί (γνωστική πλευρά), αλλά και στο πως νιώθει για ό, τι γνωρίζει (συναισθηματική – κοινωνική πλευρά).
- Θα πρέπει να φροντίζουμε ώστε να του εξασφαλίζουμε την ιδιαίτερη μεταχείριση που έχει ανάγκη για να αναπτυχθεί δημιουργικά, σεβόμενοι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του.
- Είναι σημαντικό να τον κάνουμε να νιώθει εσωτερική ασφάλεια και ψυχολογική σιγουριά και να τον βοηθάμε ώστε να είναι δραστήριος, χαρούμενος και γελαστός.

Δημιουργικός θεωρείται ο εκπαιδευτικός που (Ελλη Σαμαρτζή, 2013):

- Έχει ως βασική του αρχή την υιοθέτηση κατάλληλων μεθόδων, που προάγουν τη δημιουργικότητα και δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να αναπτύξουν τη δημιουργική τους σκέψη.
- Χρησιμοποιεί σύγχρονους τρόπους διδασκαλίας.
- Εισέρχεται νοητά στη θέση του μαθητευόμενου και κατανοεί τον τρόπο σκέψης του.
- Αποφεύγει τους χαρακτηρισμούς που αποθαρρύνουν το μαθητή.
- Ξέρει να ακροάται και να κατευθύνει αυτόνομα, μοιράζεται το ρίσκο, επιβραβεύει το λάθος
- Δημιουργεί προβληματικές καταστάσεις, που θα ωθούν το μαθητή σε σκέψη και δράση
- Τολμά, διακινδυνεύει, αμφισβητεί και δοκιμάζει καινοτόμες ιδέες.

- Δίνει χρόνο στον μαθητή να επεξεργαστεί τις νέες πληροφορίες που δέχεται και δεν το πιέζει.

- Χρησιμοποιεί το χιούμορ στα πλαίσια της διδακτικής πράξης, ώστε να χαλαρώνει τους μαθητές του και να αποφορτίζει έντονα συγκινησιακές καταστάσεις.

- Παρακολουθεί και καταγράφει την πορεία μάθησης των σπουδαστών.

Βασική προϋπόθεση είναι ο δάσκαλος να γνωρίσει τη δημιουργικότητα. Μόνο αν την εκτιμήσει, θα μπορέσει να τη διδάξει.

Με λίγα λόγια, για να επιτευχθεί η καλλιέργεια της δημιουργικότητας στους μαθητές – σπουδαστές, θα πρέπει ο εκπαιδευτικός να διδάσκει δημιουργικά, ο μαθητής – σπουδαστής να μαθαίνει δημιουργικά και η διδασκαλία να στοχεύει στη δημιουργικότητα.

3. Τα τεχνολογικά μέσα (ΤΠΕ)

Οι νέες τεχνολογίες στον τομέα της εκπαίδευσης ενισχύουν την καλλιέργεια της δημιουργικότητας των σπουδαστών. Οι υπολογιστές, το διαδίκτυο και η διεισδυτικότητά του, δεν αφήνουν ανεπηρέαστο τον τομέα της παιδείας. Η τεχνολογία, στον τομέα αυτόν, έχει να προσφέρει πολλά οφέλη προς τους σπουδαστές, τους εκπαιδευτικούς και γενικότερα προς την κοινωνία.

Οι νέες τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας στην εκπαίδευση, σαφώς και μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμα εργαλεία για την απόκτηση της γνώσης, για την προαγωγή της εξατομικευμένης εκπαίδευσης και για την εξασφάλιση της δια βίου μάθησης. Είναι αναγκαίο να γνωρίζουμε, πως τα σύγχρονα εκπαιδευτικά μέσα, προϊόντα των τεχνολογιών πληροφορικής, συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας, εφόσον βέβαια χρησιμοποιούνται με τον κατάλληλο τρόπο και την ανάλογη συχνότητα¹⁵.

Με την εισαγωγή των υπολογιστών στην εκπαιδευτική διαδικασία δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές/σπουδαστές:

- να αποκτούν πρόσβαση σε νέες πηγές γνώσης,
- να αναπτύσσουν τη συνεργασία με άλλους μαθητές.
- να καλλιεργήσουν τη δημιουργικότητά τους¹⁶.

¹⁵ Ανακτήθηκε από www.pi-schools.gr

¹⁶ Ανακτήθηκε από www.economu.wordpress.com

Στην Ανώτατη Εκπαίδευση ο υπολογιστής αποτελεί εργαλείο μάθησης καθώς οι φοιτητές, μέσω αυτού, μπορούν να μπουν ανά πάσα στιγμή σε οποιαδήποτε ηλεκτρονική βιβλιοθήκη επιθυμούν και χρειάζονται, σε βιβλία, σε εκθέσεις, σε βιβλιογραφίες κ.τ.λ. Η ραγδαία ανάπτυξη στην τεχνολογία και την επιστήμη, προσθέτουν στο κάθε άτομο ολοένα και περισσότερες γνώσεις και τεχνικές ικανότητες και αυτό κάνει απαραίτητη την συνεχή μόρφωση (δια – βίου μάθηση).

Μέσω της τεχνολογίας η εκπαίδευση είναι πιο αποτελεσματική, καθώς οι εκπαιδευτικοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν διάφορα τεχνολογικά μέσα για να εντείνουν το ενδιαφέρον του μαθητή – σπουδαστή. Ο εκπαιδευτικός μέσω αυτής έχει τη δυνατότητα να οργανώνει διάφορα σεμινάρια, συζητήσεις, διαλέξεις, ακόμη και να τους αναθέτει εργασίες ανά ομάδα, στις οποίες ο υπολογιστής είναι το μέσο για την υλοποίηση της εργασίας και η ομάδα μέσω της συνεργασίας θα μπορέσει να επιφέρει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα για την επιτυχημένη ολοκλήρωσή της. Επομένως, αντιλαμβανόμαστε πως η τεχνολογία είναι απαραίτητη για την εκπαίδευση καθώς με τη σωστή χρήση και την αξιοποίησή της, βοηθά τον μαθητή – φοιτητή να καλλιεργήσει τη δημιουργικότητά του, αφού του εγείρει το ενδιαφέρον για περισσότερη ασχολία και ο εγκέφαλός του λαμβάνει περισσότερες γνώσεις και πληροφορίες. Ο ίδιος είναι ο χρήστης του υπολογιστή και μπορεί να τον διαχειριστεί όπως εκείνος επιθυμεί, όπως για παράδειγμα, να ψάξει πληροφορίες για την εργασία του, να πάρει πρωτοβουλίες για το τι πληροφορίες θα συγκεντρώσει αναπτύσσοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την κριτική του σκέψη και γενικότερα, όπως αναφέραμε και παραπάνω, με αυτόν τον τρόπο έχει περισσότερη θέληση για μάθηση και για συνεργασία με τους συμφοιτητές του.

Όσο για τον εκπαιδευτικό, θεωρείται πιο αποτελεσματικός ο τρόπος διδασκαλίας μέσω της τεχνολογίας, καθώς ακόμη και ο ίδιος βρίσκει πιο ευχάριστο το μάθημα και η επιθυμία του για δουλειά είναι μεγαλύτερη.

Όταν ο εκπαιδευτικός, για παράδειγμα, χρησιμοποιεί προτζέκτορα για να διδάξει, οι φοιτητές σαφώς και θα παρακολουθήσουν το μάθημα με περισσότερο ενδιαφέρον καθώς το τεχνολογικό αυτό μέσο τους τραβά την προσοχή σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι το βιβλίο. Μάλιστα, κάνει ακόμη και τον εκπαιδευτικό να βλέπει το μάθημα με περισσότερη ευχαρίστηση και απόλαυση. Με λίγα λόγια, ο ίδιος γίνεται πιο ενεργητικός και η βοήθειά του πιο ουσιαστική και κατανοητή, αφού αφήνει τις διαλέξεις και περνάει στην πράξη, καθοδηγώντας και βοηθώντας τους μαθητές δίχως

να τους δίνει έτοιμες λύσεις, αντιθέτως με τον τρόπο αυτό καλλιεργούν την κριτική τους σκέψη και γενικότερα όλες τις βιοπαιδαγωγικές τους δεξιότητες.

Επομένως, ο εκπαιδευτικός απλώς παρακολουθεί, ελέγχει και συζητά για το μάθημα. Ο συγκεκριμένος τρόπος διδασκαλίας έχει αποδειχθεί ευεργετικός, καθώς παραπέμπει στην ενεργητική μάθηση μέσα από την ανακάλυψη. Όταν ένας εκπαιδευτικός φροντίζει να βάζει εργασίες για το «σπίτι» μέσω του υπολογιστή, τότε το μόνο αποτέλεσμα που θα πετύχει είναι να καλλιεργηθεί κατ' αυτόν τον τρόπο η κριτική σκέψη του φοιτητή, εφόσον ανακαλύπτει από μόνος του διάφορες λύσεις και τρόπους για να υλοποιήσει την εργασία του¹⁷.

---

¹⁷ Ανακτήθηκε από <https://economy.wordpress.com/ενσωματώνοντας-τις-τπε-στη-διδασκαλία/my/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ & ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

Η δημιουργικότητα συνδέεται με δημιουργικά άτομα, αλλά προκύπτει και από την αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων. Επομένως, η οργανωτική δομή των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μπορεί να ενισχύσει ή να εμποδίσει τη δημιουργικότητα, ανάλογα με το πώς οργανώνει τον τρόπο εργασίας των ομάδων. Για το λόγο αυτό, η ανάπτυξη των κατάλληλων υποδομών είναι απαραίτητη για την προώθηση της δημιουργικότητας και απαιτεί μια βαθύτερη αλλαγή στην κουλτούρα των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (European University Association, 2007). Συγκεκριμένα, είναι αναγκαία μια κουλτούρα που ενθαρρύνει την ανάληψη κινδύνων και δέχεται την αποτυχία, ενθαρρύνοντας τη δημιουργικότητα και την καινοτομία των μελών της (Walcott, 2002).

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για το ρόλο της δημιουργικότητας και της καινοτομίας στην Ευρώπη. Αναγνωρίζεται ότι η Ευρώπη πρέπει να ενισχύσει την ικανότητά της για δημιουργικότητα και καινοτομία για να είναι σε θέση να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στην ανάπτυξη της κοινωνίας της γνώσης (EC, 2008a) και για να γίνει πιο ανταγωνιστική από οικονομική και κοινωνική άποψη (EC, 2008b). Η δημιουργικότητα βρίσκεται στο επίκεντρο της ατζέντας της ευρωπαϊκής επιτροπής για μεγάλο χρονικό διάστημα και έχει αναγνωριστεί ως η «άπειρη πηγή καινοτομίας» (EC, 2008a). Η δημιουργικότητα είναι μια δεξιότητα που επιτρέπει στους πολίτες να βρουν νέες λύσεις, να δουν τα πράγματα με μια διαφορετική προοπτική και να δημιουργήσουν και να αξιολογήσουν νέες ιδέες (Ferrari et al., 2009).

Το 2009 προτάθηκε να αποτελέσει το «Ευρωπαϊκό Έτος Δημιουργικότητας και Καινοτομίας». Συγκεκριμένα, τέθηκε ως στόχος σε αυτό το έτος η ευαισθητοποίηση του κοινού, η διάδοση πληροφοριών και η προώθηση της δημόσιας συζήτησης σχετικά με τη δημιουργικότητα και την ικανότητα για καινοτομία. Επίσης, ενθαρρύνθηκε η έρευνα για το πώς να αναπτύξουν τις δημιουργικές και καινοτόμες συμπεριφορές και την επιχειρηματικότητα για την προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη (Ferrari et al., 2009). Συνοψίζοντας, το έτος αυτό εστίαζε στη δημιουργικότητα στο πολιτισμικό πλαίσιο, καθώς και την ωφελμιστική λογική, η

οποία βλέπει την καινοτομία ως κλειδί για την οικονομική ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης.

Η έμφαση στη διδασκαλία και στη μάθηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αυξάνεται σε όλο τον κόσμο, μαζί με την αναγνώριση ότι το μέλλον της καινοτομίας, της ανάπτυξης και της κοινωνικής προόδου απαιτεί εξειδικευμένα άτομα. Έτσι, τις τελευταίες δεκαετίες, παρατηρείται έντονη δραστηριοποίηση των Διεθνών Οργανισμών για την προώθηση της δημιουργικότητας. Σύμφωνα με τη Βάθη (2011), η Ευρωπαϊκή Ένωση στοχεύει, κυρίως, στη διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής, με σκοπό την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητάς της μέσω της εκπαίδευσης. Επίσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010 όπ. αναφ. στο Hoidn & Kärkkäinen, 2014: 11) προωθεί βασικές ικανότητες για όλους τους πολίτες και υποστηρίζει ότι η ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης θα πρέπει να περιλαμβάνει τους στόχους της δημιουργικότητας, της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Χαρακτηριστική δράση, για την προώθηση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας στην Ευρώπη, αποτελεί το πρόγραμμα εργασίας «Εκπαίδευση και κατάρτιση 2010» που παρείχε ευκαιρίες σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την ανταλλαγή εμπειριών και ορθών πρακτικών (EC, 2008b). Πολλές από τις ικανότητες που προβάλλονται μέσα από αυτό το πρόγραμμα είναι σχετικές με τη δημιουργικότητα και την καινοτομία σε προσωπικό, διαπροσωπικό και διαπολιτισμικό τομέα. Σύμφωνα με το European Council (2008b), μερικές από αυτές τις δεξιότητες είναι οι εξής: μαθηματική ικανότητα και βασικές ικανότητες στην επιστήμη και την τεχνολογία, ψηφιακή ικανότητα, μαθαίνω πώς να μαθαίνω, κοινωνικές και πολιτικές ικανότητες, αίσθηση της πρωτοβουλίας και της επιχειρηματικότητας και πολιτισμική συνείδηση και έκφραση.

Το 2010 ο ΟΟΣΑ υιοθέτησε μία καινοτόμο στρατηγική, που έδινε έμφαση στις δεξιότητες που προωθούν την καινοτομία (Hoidn & Kärkkäinen, 2014). Η στροφή αυτή συντελέστηκε λόγω της ταχείας μετάβασης από την παραδοσιακή βιομηχανική βάση στις κοινωνίες της γνώσης στην οποία η μάθηση, η δημιουργικότητα και οι ικανότητες καινοτομίας βρίσκονται στο επίκεντρο (OECD, 2008). Συγκεκριμένα,

σύμφωνα με τον OECD (2008), οι παραπάνω ικανότητες είναι σημαντικές όχι μόνο για μια επιτυχημένη οικονομία, αλλά και για μια πιο αποτελεσματική κοινωνία. Η εκπαίδευση με όλες τις βαθμίδες της αποτελεί το μέσο για την ανάπτυξη όλων αυτών των ικανοτήτων και των δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για την προώθηση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας στην οικονομία και την κοινωνία του 21^{ου} αιώνα.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η εκπαίδευση θα αποτελέσει το όχημα για την ενίσχυση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας. Έτσι τα τελευταία χρόνια, η Ευρωπαϊκή Ένωση χρηματοδοτεί διάφορα προγράμματα και δράσεις για την προαγωγή της συνεργασίας και την υποστήριξη των ευρωπαϊκών ιδρυμάτων πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπως το πρόγραμμα Comenius και Erasmus. Τα προγράμματα αυτά θα παρουσιαστούν στη συνέχεια.

3.1. Προγράμματα Erasmus

Τα τελευταία χρόνια η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί προγράμματα για την εκπαίδευση, την κατάρτιση και τον αθλητισμό, με τον τίτλο Erasmus. Συγκεκριμένα, αναπτύσσονται δράσεις όπως Erasmus+ Youth: Training courses, Youth exchange: EVS (European Voluntary Service), Seminars: PBA (Partnership Building Activity).

Βασικός στόχος αυτών των προγραμμάτων είναι η προώθηση της καινοτομίας και της δημιουργικότητας, του επιχειρηματικού πνεύματος σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης¹⁸.

Τα προγράμματα Erasmus είναι γνωστά για τις ευκαιρίες που προσφέρουν για πρακτική άσκηση των φοιτητών σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα αλλά και για εργασία των καθηγητών και του προσωπικού των πανεπιστημίων στο εξωτερικό. Το πρόγραμμα χρηματοδοτεί, επίσης, σχέδια ανάπτυξης προγραμμάτων σπουδών γύρω από κοινά θέματα συνεργασίας που αφορούν μεγάλο αριθμό ιδρυμάτων τριτοβάθμιας

¹⁸ Ανακτήθηκε από https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_el

εκπαίδευσης σε όλη την Ευρώπη¹⁹. Ενισχύουν την καινοτομία και τη δημιουργικότητα με στόχο οι φοιτητές και τα συνεργαζόμενα πανεπιστήμια να επωφεληθούν ο ένας από τον άλλο.

Τα προγράμματα Erasmus αναδεικνύουν τη βιωματική μάθηση με «την απόκτηση πρακτικών, πολιτιστικών, ιστορικών γνώσεων και δεξιοτήτων και προωθούν τη διάπλαση προσωπικοτήτων μέσα από τα βιώματα και τις αλληλεπιδράσεις ομάδων ανθρώπων» (Νικολάου & Ζιώγας, 2016: 1). Μέσα στο πλαίσιο αυτών των προγραμμάτων, ομάδες φοιτητών από διάφορες χώρες με διαφορετικές κουλτούρες, ανταλλάσσουν ιδέες, πληροφορίες και στοιχεία του πολιτισμού τους σεβόμενοι τη διαφορετικότητα. Επίσης, προωθείται η δημιουργική έκφραση και η συνειδητοποίηση της ανάγκης σύνδεσης πράξης και γνώσης.

Σε έρευνα των Νικολάου & Ζιώγα (2016) σχετικά με τα προγράμματα Erasmus, αποδείχθηκε ότι οι δράσεις αυτές είναι επιτυχημένες καθώς οι συμμετέχοντες αναπτύσσουν δεξιότητες και ικανότητες, όπως διαπολιτισμική συνείδηση, ενεργότερη συμμετοχή στην κοινωνία, αυξημένη προσωπική ενδυνάμωση και αυτοσεβασμό, βελτιωμένες ικανότητες στις ξένες γλώσσες. Η επιτυχία του προγράμματος Erasmus δείχνει δημιουργικές και καινοτόμες ιδέες στον τομέα της κινητικότητας των φοιτητών και αποτελεί ελπίδα ότι θα αποτελέσει κίνητρο για περαιτέρω καινοτομία στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

3.2. Πρόγραμμα Comenius

Το πρόγραμμα Comenius είναι προσανατολισμένο σε όλα τα επίπεδα της σχολικής εκπαίδευσης, από την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και αποτελεί μέρος του Προγράμματος Δια Βίου Μάθησης²⁰. Συγκεκριμένα, απευθύνεται σε όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαίδευση, τόσο τους μαθητές και τους καθηγητές όσο και την ευρύτερη εκπαιδευτική κοινότητα. Δίνει την ευκαιρία στους συμμετέχοντες για προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη καθώς περιλαμβάνει ευκαιρίες κινητικότητας αλλά και επιμόρφωσής τους. Το Comenius

¹⁹ Ανακτήθηκε από http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-714_en.htm

²⁰ Ανακτήθηκε από https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_el

υποστηρίζει σχέδια μεγαλύτερης κλίμακας σε όλη την Ευρώπη με τη συμμετοχή οργανώσεων από διάφορες χώρες, οι οποίες ασχολούνται κυρίως με την ανάπτυξη καινοτόμων μεθόδων στον τομέα της εκπαίδευσης.

Το πρόγραμμα Comenius στοχεύει στη βελτίωση και την αύξηση της κινητικότητας των μαθητών και του προσωπικού και στην προώθηση και αύξηση των εταιρικών σχέσεων μεταξύ σχολείων από διαφορετικά κράτη μέλη. Επίσης, συντελεί στη βελτίωση της εκμάθησης ξένων γλωσσών και υπηρεσιών που βασίζονται στις ΤΠΕ, στην προώθηση της ποιότητας και της ευρωπαϊκής διάστασης της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών και στη βελτίωση των παιδαγωγικών προσεγγίσεων και της διαχείρισης των σχολείων²¹.

Κύρια αποτελέσματα του Comenius είναι η δημιουργία νέων προγραμμάτων κατάρτισης των εκπαιδευτικών, υλικού καθοδήγησης και νέων προγραμμάτων σπουδών για τους εκπαιδευτικούς. Επίσης, τα δίκτυα Comenius ενθαρρύνουν τη δικτύωση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και οργανισμών και προωθούν καινοτόμες πρακτικές σε θεματικούς τομείς ιδιαίτερης σημασίας για τη σχολική εκπαίδευση στην Ευρώπη²².

Οι συμμετέχοντες μέσα από το πρόγραμμα Comenius αναγνωρίζουν πλέον την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση ως κρίσιμο παράγοντα για την αλλαγή που μπορεί να επιφέρει ένα σχολείο σε όλη την κουλτούρα της εκπαιδευτικής κοινότητας, δηλαδή να μάθει να «σκέφτεται έξω από το κουτί» (Davies, 2006). Τέλος, δίνονται ευκαιρίες στους εκπαιδευτικούς να καταρτιστούν εκ νέου, ώστε να ενισχυθεί ο ρόλος του δασκάλου ως εκπαιδευομένου, προωθώντας την αλλαγή των πρακτικών που ακολουθούνται στις τάξεις.

3.3 Πρόγραμμα AHELO

Το πρόγραμμα AHELO παρουσιάζεται ως μια διαφορετική μορφή αξιολόγησης των ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης. Αυτό που χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο πρόγραμμα ως καινοτόμο και πρωτότυπο είναι ο φοιτητοκεντρικός προσανατολισμός και χαρακτήρας του, καθώς τα δεδομένα συλλέγονται από τεστ που πραγματοποιούνται σε φοιτητές και παράλληλα επιδιώκεται η αξιολόγηση τόσο της διδασκαλίας όσο και της μάθησης. Σε αντίθεση με άλλες ταξινομήσεις, το πρόγραμμα

---

²¹ Ανακτήθηκε από https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_el

²² Ανακτήθηκε από http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-714_en.htm

ΑΗΕΛΟ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στα μαθησιακά αποτελέσματα και απορρίπτει την ιδέα της απόδοσης ενός αριθμού σε κάθε ίδρυμα (Βάθη, 2011).

Κοινό στοιχείο του συγκεκριμένου προγράμματος με άλλες αξιολογήσεις ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης είναι το γεγονός ότι δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις θετικές-οικονομικές επιστήμες κι αυτό έχει ως αποτέλεσμα να έρχεται σε αντίθεση με τις αρχές του Βερολίνου. Αυτό φυσικά είναι αναμενόμενο αφού εκφράζει τις προτεραιότητες ενός οικονομικού οργανισμού (Βάθη, 2011).

Συνοψίζοντας, σε αυτή την ενότητα παρουσιάστηκε ο ρόλος των ευρωπαϊκών προγραμμάτων για την προώθηση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Κρίνεται σκόπιμο τα εκπαιδευτικά ιδρύματα να αξιοποιούν τη δημιουργικότητα των μαθητών, φοιτητών και του προσωπικού τους και να μην την περιορίζουν. Ζητούμενο είναι να ενημερώνονται αλλά και να συμμετέχουν στα ευρωπαϊκά προγράμματα που ενισχύουν τέτοιες δεξιότητες και αξίες. Η δημιουργικότητα και η καινοτομία είναι το κλειδί για μια ανταγωνιστική Ευρώπη στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μελετώντας τη βιβλιογραφία πάνω στην οποία στηρίχθηκε η παρούσα εργασία, συμπεραίνουμε ότι η έννοια της «δημιουργικότητας» είναι μια έννοια σύνθετη και πολυδιάστατη και για να κατανοηθεί το περιεχόμενό της είναι απαραίτητη η ενδελεχής και εμπειριστατωμένη μελέτη της. Στο πέρασμα των αιώνων αρκετοί παιδαγωγοί και ψυχολόγοι μέσα από μελέτες και έρευνες προσπάθησαν να δώσουν τον ορισμό της και να εξάγουν συμπεράσματα που σχετίζονται με τον άνθρωπο και κατά πόσο η δημιουργικότητα ενυπάρχει σε αυτόν. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την παιδαγωγική θεωρία και τη ψυχολογική μελέτη η δημιουργικότητα πηγάζει από έξι διαφορετικές παραμέτρους όπως είναι η ποσότητα των ιδεών, οι γνώσεις του ατόμου, η προσωπικότητα και τα κίνητρό του, το περιβάλλον του αλλά και συνδυασμός όλων των προαναφερθέντων παραγόντων. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω γίνεται εμφανές ότι η δημιουργικότητα επηρεάζεται τόσο από το ιστορικό, οικογενειακό και κοινωνικό πλαίσιο του ατόμου όσο και από τις προσωπικές εμπειρίες και γνώσεις του.

Επιπλέον, είναι εμφανής η σημαντική και καθοριστική συμβολή του εγκεφάλου στη προαγωγή, καλλιέργεια και ανάπτυξη της δημιουργικότητας, η οποία πηγάζει από το δεξιό ημισφαίριο. Επιπλέον, σύμφωνα με τη μελέτη προκύπτει ότι οι βασικές συνιστώσες της δημιουργικότητας είναι η διαδικασία απόκτησης και εξέλιξης της δημιουργικής σκέψης από το άτομο, η ύπαρξη ενός δημιουργικού προϊόντος και ατόμου αλλά και ενός δημιουργικού περιβάλλοντος. Εν συνεχεία διαπιστώνουμε, ότι σύμφωνα με διάφορους μελετητές και επιστήμονες, δημιουργικό άτομο ορίζεται αυτό, το οποίο διαθέτει πνευματική ευλυγισία και ευχέρεια, εκφράζει πρωτότυπες σκέψεις, αδιαφορεί για το κοινώς παραδεκτό και είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένος σχετικά με τα προβλήματα του περιβάλλοντος. Συμπληρωματικά με τα παραπάνω άλλοι μελετητές προσθέτουν στα γενικά χαρακτηριστικά του δημιουργικού ατόμου

μεταξύ άλλων την αυτονομία και την αυτάρκεια, τη κυριαρχικότητα και πολυπλοκότητα, τον αυτοέλεγχο, τη παρορμητικότητα και φαντασία κ.ά. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τα δημιουργικά-χαρισματικά παιδιά διαθέτουν κάποια συγκεκριμένα συμπεριφοριστικά και μαθησιακά χαρακτηριστικά που τα καθιστούν ξεχωριστά συγκριτικά με τα υπόλοιπα παιδιά της ηλικίας τους τόσο ως προς τη συμπεριφορά τους όσο και ως προς τον τρόπο μάθησής τους.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με σχετικές έρευνες γίνεται φανερό ότι σημειώνονται διαφορές μεταξύ των χωρών σχετικά με το απόθεμα ανθρώπινου κεφαλαίου αλλά και με τους τρόπους μέτρησής του. Πιο συγκεκριμένα παρατηρούνται διαφορές μεταξύ των εκπαιδευτικών συστημάτων ως προς τον τρόπο προετοιμασίας των μαθητών τους για τη ζωή. Εμπειρικές έρευνες καταδεικνύουν ότι οι διαφορές αυτές είναι μικρότερες στις χαμηλότερες βαθμίδες εκπαίδευσης και αυξάνονται σε επίπεδο ανώτατης εκπαίδευσης. Το γεγονός αυτό κατά κάποιο τρόπο οφείλεται και στον τρόπο χρηματοδότησης τη εκπαίδευσης, σε δημόσιο ή ιδιωτικό επίπεδο.

Η επένδυση στο είδος αυτό της εκπαίδευσης συντελεί στη προαγωγή τη καινοτομίας, η οποία σχετίζεται με άμεσο τρόπο με τη δημιουργικότητα και τη προώθηση των επιστημών και των τεχνών, μέσα σε μια κοινωνία που χαρακτηρίζεται από την έννοια της συνοχής και αποδέχεται την ετερότητα.

Σημαντικό είναι επιπλέον το γεγονός να κατανοήσουν οι εκπαιδευτικοί ότι η καλλιέργεια της δημιουργικότητας δεν αποτελεί ένα καινούριο μάθημα σε κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης αλλά να ληφθεί σοβαρά ως μια νέα προσέγγιση αντιμετώπισης και εκπαίδευσης των νέων. Ιδιαίτερα οι εκπαιδευτικοί της ανώτατης εκπαίδευσης είναι απαραίτητο να υιοθετήσουν μεθόδους και πρακτικές από το επιστημονικό πεδίο εκπαίδευσης των ενηλίκων έτσι ώστε να εκπαιδεύσουν μελλοντικού πτυχιούχους-πολίτες.

Εν κατακλείδι, είναι γενικά παραδεκτό ότι οποιαδήποτε σχολική βαθμίδα είναι απαραίτητο να έχει ως βασική και πρωτεύουσα εκπαιδευτική της επιδίωξη τη καλλιέργεια και προαγωγή της δημιουργικότητας, κάτι που δυστυχώς δεν επιδιώκεται σε πολλές σχολικές κοινότητες. Ωστόσο, σημαντική διαφαίνεται η συμβολή διαφόρων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε όλες τις σχολικές βαθμίδες και ιδιαίτερα στη ανώτατη εκπαίδευση, η οποία αποτελεί και αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, από τη παραπάνω μελέτη προκύπτει ότι πολλά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα μέσω των καινοτόμων εκπαιδευτικών μεθόδων που ακολουθούν στη διδασκαλία των σπουδαστών τους και των προγραμμάτων που

εφαρμόζουν (π.χ. Αναλυτικό Πρόγραμμα, Πρόγραμμα Comenius και Erasmus) στοχεύουν στη προαγωγή της δημιουργικότητας όχι μόνος στους αποκαλούμενους προικισμένους σπουδαστές αλλά σε όλους. Φυσικά, όπως προκύπτει, για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός και να επέλθουν τα επιθυμητά αποτελέσματα είναι απαραίτητη και η συμβολή του εκπαιδευτικού και όπως φαίνεται και από τη παρούσα μελέτη ο ρόλος του είναι ιδιαίτερα σημαντικός αφού τις περισσότερες φορές λειτουργεί και ως διαμεσολαβητής. Αυτό επιτυγχάνεται με την υιοθέτηση καινοτόμων μεθόδων, τη διαμόρφωση κατάλληλης παιδαγωγικής στάσης από μέρους του εκπαιδευτικού αλλά και την εφαρμογή μεθόδων διδασκαλίας όπως το brainstorming, η μέθοδος του διαλόγου και των συζητήσεων, της μικροδιδασκαλίας κ.ά. Στις μέρες μας φυσικά οι σπουδαστές διαθέτουν περισσότερα, εργαλεία, τεχνικές και μέσα όπως οι ΤΠΕ προκειμένου να καταστούν περισσότερο δημιουργικοί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βάθη, Π. (2011). *Αξιολόγηση της δημιουργικότητας στην ανώτατη εκπαίδευση: μια αρχική-πιλοτική έρευνα* (Doctoral dissertation). Πανεπιστήμιο Πατρών: Πάτρα.
- Davies, T. (2006). Creative teaching and learning in Europe: Promoting a new paradigm. *The curriculum journal*, 17(1), 37-57.
- EC. (2008a). *Decision no 1350/2008/ec of the european parliament and of the council of 16 December 2008 concerning the European Year of Creativity and Innovation*, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0115:0117:EN:PDF>
- EC. (2008b). *Explanatory Memorandum*. proposal presented by the European Commission for the European Year of the Creativity and Innovation 2009. From <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0159:FIN:EN:PDF>
- Ferrari, A., Cachia, R., & Punie, Y. (2009). Innovation and creativity in education and training in the EU member states: Fostering creative learning and supporting innovative teaching. *JRC Technical Note*, 52374.
- Γκάνιος, (2006). «Δημιουργικό άτομο: παράμετροι της προσωπικότητάς του».
- Hoidn, S., & Kärkkäinen, K. (2014). Promoting skills for innovation in higher education: A literature review on the effectiveness of problem-based learning and of teaching behaviours. *OECD Education Working Papers*, (100), 0_1.
- Καζταρίδου, (2008). *Η Καλλιέργεια της Δημιουργικότητας μέσα από Προγράμματα και Δραστηριότητες Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης*.
- Λεωνίδου, (2006). *Η Καθιέρωση ης δημιουργικής και κριτικής σκέψης στο σύγχρονο σχολείο*.
- Walcott, S., (2002). Analyzing an innovative environment: San Diego as a bioscience beachhead. *Economic Development Quarterly*, 16(2), 99-114.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- Κούσουλας Φώτης, (2003). *Ο ρόλος της γνωστικής βάσης στη δημιουργική έκφραση: συνέπειες στη διδασκαλία*, Ανακτήθηκε από: http://benl.primedu.uoa.gr/database1gnwstiki_vasi_dimiourgiki.pdf.
- Κούσουλας Φώτης, (2003). *Η επίδραση της διαθεματικής διδασκαλίας στην αποκλίνουσα δημιουργική έκφραση των μαθητών του δημοτικού σχολείου*. Ανακτήθηκε από: http://benl.primedu.uoa.gr/conference/diathematiki_epidراسi_dimiourgiki.pdf.
- Σιούτας, Ν., Ζημιανίτης, Κ. , Κουταλέλη, Ε., Παναγοπούλου, Ε., (2011). *Δημιουργική σκέψη-Παραγωγή Καινοτόμων και Πρωτότυπων Ιδεών*. (σελ. 10). Ανακτήθηκε από: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3352/1008.pdf>.
- Παπαθανασίου, Μ. (2014). *Γνωμικολογικόν*. Ανακτήθηκε από: <http://gnomikologikon.gr/catquotes.php?categ=2775>.
- Οικονόμου, Β. *Η τεχνολογία στην εκπαίδευση. Από τη κατηγορία: Δημιουργικότητα*. (σελ. 3). Ανακτήθηκε από: <http://economywordpress.com>.
- <http://www.lib.teicrete.gr/webnotes/sdo/Epixeirimatikotita/notes2.pdf>
- *Νόηση, Εγκέφαλος & Συστήματα Αντίληψης*. Ανακτήθηκε από: <http://gerasimos-politis.blogspot.gr/2012/06/nohsh-egkefalos-systhmata-antilhpshtm>
- *Αναλυτικά προγράμματα σπουδών. Οδηγός για μαθητές με ιδιαίτερες νοητικές ιακνότητες και ταλέντα*. Ανακτήθηκε από: http://www.pi-schools.gr/special_education_new/ftp/aps_depps/harismatika.pdf.
- *Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις*. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1566, 30 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1985, Αθήνα. Ανακτήθηκε από: http://www.pi-schools.gr/preschool_education/nomothesia/1566_85.pdf.
- *Διατμηματική Επιτροπή για τη μορφωτική αυτοτέλεια του Λυκείου και τον διάλογο για την Παιδεία* (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο). Ανακτήθηκε από: http://www.pi-schools.gr/paideia_dialogos/analitika-programmata.pdf
- http://el.swewe.net/word_show.htm?1291914_1&Guilford.
- <http://www.paidorama.com/paidia-kai-dimiourgikotita.html>
- <http://www.authorstream.com/Presentation/katsoulis-1694637/>. Ανακτήθηκε 2014.

- https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_el
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-714_en.htm
- www.naftemporiki.gr
- www.openmind.net.gr
- www.parentshelp.gr